

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2009

Bc. Radka Šteflová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

Role muže - otce v minulosti a dnes

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Geraldina Palovčíková, CSc.

Vypracovala:

Bc. Radka Šteflová

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Role muže-otce v minulosti a dnes“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 30.3.2009

.....
Bc. Radka Šteflová

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Geraldině Palovčkové, CSc. za metodickou pomoc a připomínky, které mi poskytla při zpracování mé diplomové práce a také za vstřícnost při řešení problémů.

Rovněž chci poděkovat babičkám svých dcer, bez jejichž pomoci bych diplomovou práci nikdy zdárně nedokončila.

Bc. Radka Šteflová

OBSAH

Úvod	2
1. Mění se společnost	3
2. Charakteristika rodičovských rolí	6
3. Historie otcovství	9
3.1. Dílčí závěr	15
4. Životy dnešních otců	16
4.1. Aktuální trendy rodinného života	18
4.2. Genderové stereotypy	20
4.3. Moderní otec	25
4.4. Dílčí závěr	32
5. Dánsko – ukázka aplikace genderové rovnosti na pracovišti	33
6. Průzkum	36
6.1. Charakteristika průzkumného souboru	37
6.2. Metoda a organizace průzkumu	37
6.3. Zpracování a vyhodnocení dat	40
6.4. Shrnutí výsledků průzkumu	55
6.5. Výsledky stanovených hypotéz	57
Závěr	58
Resumé	60
Anotace	62
Seznam použité literatury	63
Seznam příloh	65

Úvod

Cílem mé diplomové práce je charakterizovat otcovskou roli, popsat, jakými změnami procházela v minulosti a jaká je její současná podoba. Hledám odpověď na otázku, zda je dnešní status otce (coby autority v rodině) narušen, kdo nebo co může být tímto narušitelem a jaké trendy vývoje se dají očekávat v nejbližší budoucnosti. V celé práci je řešen fenomén otcovství s ohledem na české území. Výjimkou je pátá kapitola, která popisuje situaci v Dánsku. Značná část mé práce je spjata s problematikou genderu, a to především v rámci rodiny.

Práce je členěna do šesti kapitol, z nichž prvních pět je zaměřeno teoreticky a šestá kapitola má charakter empirický. V první kapitole nastiňuji, jak se změny ve společnosti promítají do rodinného života, jaké mohou působit proměny v hodnotovém žebříčku a jak tyto vnější aspekty modelují naše chování a jednání. Druhá kapitola vymezuje pojem rodičovské role a předkládá různé podoby otcovství. Třetí kapitola je letmou návštěvou do moderních dějin, které měly na utváření otcovské role značný vliv. Čtvrtá kapitola je věnována aktuálním trendům v životech současných otců a genderovým stereotypům. Pátá kapitola je malou exkurzí do dánské firmy TDC, která zde figuruje jako zástupce těch, kteří uvádějí genderovou rovnost do praxe na pracovištích. V šesté kapitole prezentuji proces a výsledky svého průzkumného šetření, které mělo za cíl zaznamenat názory dnešních otců na problematiku rovných příležitostí žen a mužů a též zjistit, zda a v čem se liší životy současných otců v porovnání s životy mužů starších o jednu generaci.

Matka a otec bývaly v evropské kultuře dlouhá staletí pojímány jako dvě rozdílné, avšak doplňující se osoby. Zatímco otec měl plnit roli živitele, ochránce a autority, ženě byla vymezena role citová. V tomto „tradičním“ pojetí byly obsahy rodičovských rolí chápány jako přirozené. Ten, kdo tyto role dokázal beze zbytku naplnit, byl považován za dobrého rodiče. V moderní době se toto pojetí hroutí, protože dochází k postupnému vyrovnávání mužských a ženských rolí. Již nejsou tak rigidní a nedotknutelné a je otázkou, jakou novou podobu získají.

1. Mění se společnost

Současná česká rodina je zasažena mnoha změnami, mimo jiné též ve vztazích k rodičovství. Mění se model rodiny, představy o rozdělení rodičovských rolí, postavení mužů i žen ve společnosti.

Jak soudí někteří sociologové, patriarchální společnost se hroutlí. V ní byly role obou pohlaví přesně vymezeny. Historické, tradiční poslání muže bylo: starat se o ženu a děti, ochraňovat rodinu, mít moc a být vůdcem rodinných klanů se všemi pravomocemi. Tak tomu bývalo ve většině společností odpradáвна. Pečovatelská funkce byla považována za výhradní doménu žen, stejně jako finanční zabezpečení rodiny bylo připisováno výhradně mužům. V současnosti se však stále častěji stává, že otec je osobou, která se v rodině z pracovních nebo osobních důvodů, případně kvůli jejímu rozpadu vyskytuje spíše vzácněji. Nebývá ani výjimkou, že muž je bez práce a rodinu finančně podporuje žena. Postavení otců v rodině i ve společnosti prochází dramatickými změnami, jejich úloha je nejasná. Jen málokdo zpochybňuje význam otce v rodině, avšak o modifikaci otcovské role nelze pochybovat.

Být otcem je zatraceně těžké a být dobrým otcem jakbysmet. Je třeba se o to pokoušet a ten nekonečný boj s vlastními pochybnostmi, pohodlností, obavami i vnějšími okolnostmi nikdy nevzdávat.¹

V našem sociokulturním prostředí jsme stále ovlivněni mnoha stereotypy v myšlení. Jsme zvyklí na „tradiční“ rozdělení genderových rolí, často jim přizpůsobujeme své životní strategie a mnohdy i hodnocení života druhých lidí. Od žen očekáváme mnohem větší časovou a emocionální investici než od mužů, manželství a narození dětí zpomaluje jejich profesní dráhu a přináší jejich finanční závislost na jejich partnerech. Téměř devět desetin ekonomicky aktivních českých žen pracuje na plný úvazek a přitom se od nich očekává, že budou zajišťovat péči o domácnost, o děti i o manžela. Musí se tak vypořádat s problémem sladování pracovních a domácích povinností. Na oplátku od manžela zpravidla očekávají uspokojení emocionálních potřeb blízkosti a porozumění, což zase klade velké nároky na muže. Existuje mnoho

¹ Suchý A. Časopis Moje psychologie. březen 2008. Otcové: druh na vyměnění?

těch, kteří se snaží bořit mýty a předsudky, ale zůstává otázkou, nakolik bude snadné tyto hluboce zakořeněné názory pozměnit a především vnitřně přijmout!

Ani způsob fungování pracovního trhu příliš nepřispívá svobodné realizaci žen a mužů v profesním a rodinném životě, ale je spíše jeho překážkou. Pětidenní rytmus a osmi (či spíše) vícehodinová pracovní doba jsou nastaveny ve prospěch „tradičního“ muže. Při rozhodování povolání zohledňují dívky již v pubertě skutečnost, že domácí práce a péče o děti beztak nakonec zůstane více méně na nich. Takto by to, dle mého názoru, v moderní společnosti nemělo být nastaveno! Ženy i muži by měli mít možnost volby a „mít rovné příležitosti“ - jak je dnes módní říkat. Ano, osvěta už začala, informací není na dané téma málo, ale neustále chybí ochota opravdově naslouchat a hlavně odvaha konat. Realitou je, že v naší společnosti stále panuje vysoká variabilita a rozdílnost pohledů na genderovou problematiku.

O proměnách mateřství a otcovství nelze uvažovat izolovaně, je třeba je vnímat v kontextu proměny rodiny a ve vztahu k proměně společnosti coby celku. S existencí moderní společnosti je spjata výrazné rozdělení světů, které muži a ženy obývali (a obývají). Rozštěpení společnosti na tzv. sféru veřejnou (mužskou doménu) a soukromou (doménu žen) mělo za následek poměrně striktní rozdělení jejich rolí.²

„Jeden z psychologických poznatků uvádí, že ošizené dětství a mládí je často důvodem neschopnosti lásky a péče o vlastní děti v budoucnu.“³

Zatímco ženy se v moderní době staly zodpovědnými za domácnost a výchovu dětí, muži měli za úkol rodinu hlavně uživit. Žena tak figuruje v roli matky, pečovatelky a „citového zázemí“, a je jí tedy prisouzen svět rodiny a péče o domácnost, muži je naopak vyhrazen svět práce a veřejné aktivity. Vývoj, resp. proměna moderní rodiny pak bývá dávána do vztahu s proměnou jak materiální existence společnosti (rozvojem industrializace, urbanizace, prostředků technické komunikace, rozvojem vědy, techniky i nových technologií apod.), tak s proměnou hodnotového systému společnosti (svoboda, autonomie, důraz na individualitu apod.).⁴

² www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/rodina-promeny-materstvi-otcovstvi

³ Strašíková B. V roli rodičů a prarodičů. Praha: Karolinum, 2004. s. 35

⁴ www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/rodina-promeny-materstvi-otcovstvi

At' je podstatou proměny rodiny do její dnešní podoby cokoli, faktem zůstává, že rodina se ve 20. století v našem kulturním okruhu zmenšila, „atomizovala se“, osvobodila se od omezení, tlaků a svazujících pravidel nejbližšího prostředí (sousedství, širší rodiny, náboženské obce apod.), na druhé straně se stala daleko více než kdy předtím závislou na neosobních institucích – na institucích „moderního“ státu (škole, systému sociálního zabezpečení, zdravotním systému apod.), které rodinu v určitém smyslu vyvlastňují a nahrazují ji (nahrazují zcela či částečně některé z rodičovských rolí a funkcí).⁵

„Hledání otce je velký mýtus. Hledání otce nemůže být jen právním, statistickým a ekonomickým problémem: nalezeného otce lze přinutit k finanční podpoře dítěte, ale ne k otcovskému požehnání, které dítě potřebuje stejně naléhavě.“⁶

⁵ www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/rodina-promeny-materstvi-otcovstvi

⁶ Zoja L. Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. s. 247

2. Charakteristika rodičovských rolí

Matka a otec jsou bezesporu nejdůležitějšími osobami v životech většiny z nás. Bez nich bychom na světě nebyly my – jejich děti. Říkáme, že je „přirozené“ být matkou či otcem, že je přirozené mít děti. Kdyby však mateřské chování mělo ryze instinktivní základ, toužily by všechny ženy dítě mít, věděly by dokonce, kdy je vhodné ho z biologického hlediska mít, jak dítě porodit i jak se k němu mají coby matky chovat. Jak to, že jsou ženy, které děti mít nechtějí? Jak to, že dnešní ženy zpravidla nejsou schopny samy porodit své dítě, jedná-li se o „přirozený akt“? Jak to, že některé matky jsou schopné své dítě odložit po porodu, existuje-li něco jako mateřská láska mající svůj přirozený základ? Jak to, že jsou otcové, kteří se nestarají o své potomky? Jak to, že jsou kultury, kde je výchova dětí svěřována ženám, které se při ní „obejdou“ bez mužů, zrovna tak jako jsou kultury, kde je výchova dětí převážně mužskou záležitostí?

Pohled zpět do minulosti i do jiných kultur nás utvrzuje v tom, že mateřství stejně tak jako otcovství je přes svůj biologický základ převážně sociálním produktem. Společnost a kultura nám říká, zda děti mít či nemít, kolik jich mít, případně kdy, jak se máme coby matky a otcové chovat. Vymezuje, co je přípustné, co je a není tolerovatelné mužům a ženám v jejich rodičovských rolích. Vymezení obsahu rodičovských rolí podléhá různým společenským tlakům a samo pak zpětně vyvolává nátlak na muže a ženy, jak mají coby rodiče fungovat. **Obsah mateřského a otcovského chování není jednou provždy daný a neměnný.** Vyvíjí se v průběhu historie a liší se mezi jednotlivými kulturami.⁷

Role

je v sociologii definována jako: „**očekávaný způsob chování vázaný na určitý sociální status**“. Role, jíž se musíme učit, je určitým druhem jednání, adekvátním dané situaci. Je souborem jistých postojů a chování, pozicí odpovídající dané situaci. Jejím znakem je rovněž sociální prestiž. Je pokaždé spojena s určitými právy a povinnostmi. V životě jsme nuceni i oprávněni přebírat celou řadu rolí, nadřazených i podřazených, angažovaných i zdánlivě pouze mlčenlivě přihlížejících. Role mohou být připsané (pohlaví, dědictví), získané (prestiž) a vnucené (nezaměstnanost).⁸

⁷ www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/rodina-promeny-materstvi-otcovstvi

⁸ <http://cs.wikipedia.org>

Role rodičovská

má biologický základ. Příprava na ni je dána geneticky, zráním. Rodičovství (nevratná role) je pro mnohé revolucí v jejich dosavadním způsobu života. Mění jeho styl, rytmus, nazírání, smysl života. Dokáže přeřadit nebo alespoň na čas přesunout priority životního zaměření. Rodičovství je nuceno, ale i ochotno přemístit či odsunout osobní zájmy ve prospěch potomka. Role rodičů má být taková, aby se mohli stát svým dětem modelem, vzorem, autoritou, kamarádem, mlčenlivou vrbou. Rodiče mají být i ranhojiči, korektory při akceptaci ne vždy příznivých mediálních nabídek, prostě vším pozitivním, co lze poskytnout. Role rodičů v sobě zahrnuje i povinnost pozitivního vztahu k vlastním rodičům. Tento vzor se jim (až oni zestárnou) stane bumerangem, který se vrátí.⁹

Role otcovská

není v současné době souborem jasně daných a nezpochybnitelných očekávání pojících se se sociálním postavením „otce“, ale skládá se z více rozměrů, které mohou, ale také nemusí být naplňovány. Tyto rozměry jsou určité vzory jednání, které mají k dispozici všichni jedinci v dané sociální pozici a ze kterých si vybírají a skládají tak své vlastní verze určité role. Současní otcové se musí rozhodnout, na základě kterých z nich budou budovat svou osobní otcovskou roli.¹⁰

Rozhodnutí stát se rodičem je pravděpodobně jedním z nejtěžších rozhodnutí v životě, neboť ho již nelze vzít zpět.

Otcovství je vztah otce k dítěti. **Lze rozlišit otcovství:**

- § **biologické** – biologickým otcem je ten, kdo oplodnil matku dítěte,
- § **sociální** – sociálním otcem je ten, kdo dítě vychovává a koho dítě jako otce přijímá,
- § **právní** – z právního hlediska je otcem ten, jehož otcovství bylo formálně zaregistrováno na základě právní fikce, že otcem je manžel matky, nebo na základě výpovědi matky dítěte, anebo rozhodnutím soudu.¹¹

⁹ Strašíková B. V roli rodičů a prarodičů. Praha: Karolinum, 2004, s. 33

¹⁰ Dudová R., Hastrmanová Š. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. s. 20

¹¹ <http://cs.wikipedia.org>

Ne všichni muži jsou vzornými otci, stejně tak jako ne všechny ženy jsou vzornými matkami. Ale přesto mohou být ještě docela ucházejícími, „obstojnými“ rodiči. Je to situace daleko příznivější, než kdyby svou rodičovskou roli neplnili vůbec a děti by musely být umístěny mimo rodinu, například v zařízeních zajišťujících náhradní péči.

Jsou formulovány nové požadavky, nová očekávání vůči roli otce, ale i matky. Od otce se očekává větší citová zainteresovanost a angažovanost, větší pochopení a vcítění se do druhých. Jsou na ně kladeny nároky především v citové rovině. Od matky se zase očekává větší samostatnost, rozhodnost, schopnost zabezpečit sebe i své děti. **Nároky na role obou rodičů se k sobě přibližují, matka a otec by měli být ve svých rolích více zástupní.**

„Ctižádostivé ženy začaly mužům konkurovat. Čím úspěšnější žena, tím žárlivější muž. Na co je možné u ženy žárlit? Na to, že umí vyjádřit bezmoc a zranitelnost – a že dokáže lépe pomoci než muž. Okolnosti, že si v něčem ještě nevěří, využije ke svému růstu a nedělá z toho defekt, který jí nahání strach. Muž může žárlit na ženskou intuici, na to, že se dokáže vžít do nálady druhých, vycítit ji. Může žárlit na to, jak dokáže s druhými spolupracovat a nekonkurovat si, což všechno může být ve prospěch tělesného, duchovního a duševního růstu. Může žárlit na to, kolik síly má k tomu, aby podržela druhé lidi a přitom se ještě sama rozvíjela. Může žárlit na její bezbřehou trpělivost, na to, co všechno vydrží. Existuje dost podnětů k tomu, proč na ženu žárlit. Rozhodně dost ve srovnání s tím, jak je žena jako člověk znevažována a podceňována v patriarchální kultuře.“¹²

Před tímto autorem mi nezbyvá než smeknout. Jen málokterý muž dokáže ženu takto ocenit, poznat její potenciál a nebojí se uznat její zásluhy. Jistěže tato charakteristika nemusí a zákonitě nebude vystihovat všechny ženy, ale sdílím s autorem jeho názor, že ženy v sobě nesou ohromný potenciál a naučily se ho maximálně využívat. Jako si nemyslím, že každá žena je intuitivnější, trpělivější, odhodlanější a odolnější než muž, nemyslím si ani, že každý muž žárlí na ženu a nedokáže její schopnosti přijmout a otevřeně pochválit. Vždy záleží na osobnostních charakteristikách člověka, na jeho zkušenostech, prostředí, ve kterém se pohybuje a které ho formuje a na mnoha a mnoha dalších faktorech.

¹² Wieck W. Muži se nechávají milovat. 1. vyd. Praha: Motto, 1994. s. 110

3. Historie otcovství

V této kapitole nastíním historické okolnosti vývoje otcovské role. Nebudu hledat kořeny otcovství v dobách starověkého Řecka a Říma, kriticky zkoumat středověké prameny, nebo zacházet až k úvahám o pravěku, jelikož o těchto epochách máme mnoho hypotéz, ale jen velmi málo, nebo žádná fakta. Historické období, na které se zaměřím, budou moderní dějiny.

Popsaný historický vývoj mužů-otců bude pouze letmou sondou do této široké problematiky. Pokusím se vystihnout etapy lidstva či významné události v moderních dějinách, které měly na utváření otcovské role značný vliv. Zmíním se o osvícenství, Velké francouzské revoluci, průmyslové revoluci a o dvacátém století, které již de facto prolíná do současnosti.

Osvícenství

Osvícenství

je myšlenkovou epochou 18. st., kdy na předních místech byly pojmy jako rozum, vzdělanost, právo a člověk. Osvícenství znamenalo odpoutání se od stavovství, zbožnosti i tradičních představ o hierarchii společnosti. Pro tento myšlenkový proud je typický zájem o vzdělání, vlastní filozofickou a literární tvorbu a snaha o vlastní participaci na politickém životě.¹³

Všechny tyto společenské změny měly vliv i na život v rodině, na postoje a názory lidí. Změna postoje k otci v době osvícenství proběhla na dvou vzájemně se ovlivňujících rovinách. Jednak došlo ke změně zákonů, týkajících se otce a rodiny a na druhé straně politický vývoj ovlivnil i osobní citění. **Význam otce i problém jeho vztahu k dětem se stal předmětem veřejné diskuse.**

V literárních dílech Diderota, Rousseaua a jiných literátů a umělců se náhle vynořilo téma otcovské kletby. Za jednostranným, příliš pozitivním otcovským obrazem se nyní objevuje po tisíciletí potlačovaná démonická postava destruktivního otce. Tento osobní a psychologický obrat ovlivnila mimo jiné také Francouzská revoluce. Pro oba

¹³ <http://cs.wikipedia.org>

hlavní filosofové provázející Francii na cestě k revoluci měl vztah k otci rozhodující význam. Voltaire hlásal, že tak jak otcové mají právo svobodné volby, zda dítě přijmou, či odmítnou, i dítě tuto volbu může provést. Voltaire proti svému otci bojoval všemi silami. Naproti tomu Rousseauův otec byl svědomitým mužem, který svého syna miloval. Rousseau však jeho otcovskou lásku odmítal. Rousseau byl posedlý ideou reformy výchovy, paradoxně se však nedokázal postarat o vlastní děti, které postupně odkládal do nalezinců. Ač měli tito dva muži protikladné zkušenosti se svými otci, vyústily obě v odklon od otcovské autority.¹⁴

Francouzská revoluce

Velká francouzská revoluce

je období dějin Francie mezi lety 1789 a 1799. Tehdejší absolutní monarchie ve Francii byla během ní nahrazena lidovládou a republikánstvím; francouzská větev římskokatolické církve byla donucena k radikální restrukturalizaci. I když se Francie po pádu první republiky Napoleonovým převratem zmítala 75 let mezi republikou, císařstvím a restaurací někdejšího království, revoluce přesto znamenala definitivní konec pro starý režim. Obecně je vnímána jako hlavní přelomový bod evropských kontinentálních dějin, znamenala přechod od absolutismu k občanství a ustavení všech lidí jako hlavní politické síly.¹⁵

Francouzská revoluce otřásla základními principy evropských společností. Nepadaly jen hlavy, ale také symboly.

“Panovník, který představoval božskou i otcovskou postavu, byl svržen. Církev přišla o moc. Pravomoci, které otec kdysi postoupil monarchovi, zůstaly státu a stát začal od rodiny přebírat zodpovědnost za výchovu dětí. Dítě už se nepodřizovalo vertikální autoritě otce, ale ocitlo se na horizontální rovině se spolužáky tak jako mladí muži se svými vrstevníky ve vojenské službě. Manželství se stalo soukromou a světskou smlouvou a nemanželské děti musely být adoptovány. K řešení problémů byl zaveden rozvod: smlouvy lze přece měnit a nově dojednat. Otec sice zůstal hlavou rodiny, ale matka nyní získala, přinejmenším teoreticky, horizontální mobilitu, protože se mohla

¹⁴ Zoja L. Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. s. 155

¹⁵ <http://cs.wikipedia.org>

znovu vdát. Synové už nečekali, až je pozvednou otcové, chtěli se pozvednout sami. Z hlediska psychologického vděčíme tomuto vývoji za větší vnitřní svobodu. Připojila se k ní ale instabilita: spravedlnost má totiž hranice a otcova vláda byla pevnější než rovnostářství synů.¹⁶

Průmyslová revoluce

Průmyslová revoluce

je proces, během něhož dochází ke změně společnosti; předprůmyslová společnost se tímto mění v průmyslovou. První zemí na světě, kde došlo k industrializaci byla Anglie, nedlouho po ní následovala Francie, Německo a Spojené Státy. Do konce 19. století se až s výjimkou Balkánu a Ruska zprůmyslnila celá Evropa.¹⁷

Průmyslová revoluce přinesla nejtemnější hodinu otcovství.

V mnoha evropských zemích více než devadesát procent obyvatelstva představovali rolníci. Téměř vždy tedy otec pracoval v dosahu dětí. Především v zimě, kdy nebylo tolik práce, děti trávily hodně času doma a naslouchaly vyprávění rodičů a prarodičů, kteří uchovávali paměť rodiny a světa. Tento tichý způsob života udržoval otcovskou autoritu více než zákonné regulace. V rodině si chlapci hledali své vzory, inspirovali se staršími členy rodiny a nalézali vlastní identitu. Po dlouhé době mateřské péče synové postupně přešli do sféry otce: začali sledovat jeho činnost a napodobovat ji. Tak se postupně ztotožnili s mužským pohlavím, dospívali a vyučili se v profesi, zpravidla té otcově. V tom spočívala funkce zřídka kdy znevažované otcovské postavy. Syn rolníka se stal opět rolníkem, protože tuto práci již důvěrně znal. Kromě toho vlastně neměl žádnou jinou možnost, neuměl si ani představit, co jiného by mohl dělat.

Průmyslová revoluce tento řád zrušila a zničila sociální vztahy. Došlo k destabilizaci rodinných vazeb. Chudnutí venkova, růst počtu obyvatel a nové pracovní možnosti vedly stále širší masy k práci v továrnách. Urbanizace postupovala a životní podmínky se v omezeném městském prostoru zhoršovaly.¹⁸

¹⁶ Zoja L. Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. s. 158

¹⁷ <http://cs.wikipedia.org>

¹⁸ Zoja L. Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. s. 159

„Továrny, především anglické textilky, zpočátku přednostně zaměstnávaly ženy a děti, protože byly nejlevnější pracovní silou. Pracovaly za naprosto zničujících podmínek. Nové poměry podrývaly soudržnost rodiny. Žena a děti se vytrhly jeho autoritě a podřizovaly se vnější neosobní hierarchii, která od otce převzala pouze otcověpřísnost. Poprvé se nyní mohlo stát, že příjmy ženy a dětí přesáhly příjmy otce. Jeho suverenita a důstojnost tím velmi utrpěla. S pokračující industrializací, rozšířením práce v továrnách a prvními zákony na ochranu manuálně pracujících opět vzrostl význam dospělých mužských dělníků. Výdělečná činnost se stala opět převážně mužskou doménou. Ale lov na výdělek vedl otce stále dál, pryč od rodiny. Objevil se fenomén „neviditelného otce“. Toho dne, kdy rolník odložil motyku a šel do továrny, zmizel zčistajasna z dohledu svých dětí. Podobně se to stalo v rodině řemeslníků. Pracovní den otců se odehrával jinde, než doma. Sice stejně jako dříve vydělávali na živobytí rodiny, ale nedokázali již sloužit za vzor svým dětem ani je neuměli provázet na cestě k dospělosti. Dítě průmyslového věku již nevidí a neví, co jeho otec dělá. Pro děti se otec stal cizincem.“¹⁹

Industrializace znamená, že se otcové vzdalují výchově svých dětí, pracovní doba i dojíždění do práce je dlouhé a zbytek volného času tráví muži také mimo domov, nejčastěji s kamarády v hospodě. Hlavou rodiny se na přelomu století stává matka. Ženy pracují ve svých domovech. Muži stále méně zasahují do chodu domácnosti. Životy otců a dětí se oddělují.²⁰

20.století

Dvacáté století bylo dějištěm revolučních změn v oblasti postavení a práv mužů a žen a v oblasti rodiny a soukromého života. Jedním z důsledků těchto změn je: diskuse o absenci otců a o nástupu matriarchátu. Tato diskuse vychází z faktu, že díky postupnému zrovnoprávnění žen s muži **byla postupně omezena absolutní moc otce v rodině jak nad manželkou, tak nad potomky**. Navíc dalším důsledkem emancipace žen jdoucí ruku v ruce s pokračující individualizací společnosti byl nevídaný nárůst rozvodů, spojený s nárůstem počtu žen-matek vychovávajících své děti bez přítomnosti otce. Tou nejradikálnější změnou ale bylo zpřístupnění fungující

¹⁹ Zoja L. Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. s. 159

²⁰ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 60

antikoncepce párům, a zejména ženám, spolu s legalizací potratu, což umožnilo ženám převzít kontrolu nad svým tělem a vymanit se z nutnosti koloběhu neustálých mateřství.

V průběhu 20. století skutečně došlo k převrácení stavu věcí a velká část rodičovské autority, moci, ale i zodpovědnosti přešla z otce na matku.

Z tohoto vývoje ale nelze vinit matky samotné, jelikož to nebylo jejich zamýšleným cílem, ale ani otce absentující z péče o děti. Je třeba se podívat na celý systém vztahů v rodině a reprodukci a na jeho historii. Je zřejmé, že ve druhé polovině 20. století byla narušena většina principů, na kterých spočívala patriarchální organizace rodiny. Mizí právní nadřazenost muže, ženy se afirmují jako individua. Se vstupem na pracovní trh se stávají v jisté míře na muži ekonomicky nezávislé, díky ženské antikoncepci a svobodné interrupci volně disponují svým tělem, mateřství se tak pro ně stává formou seberealizace a ne již biologickou nutností. Tento vývoj budí v určitých skupinách obavy o budoucnost rodiny a o blaho dětí. Většina používaných argumentů sice vychází ze skutečné situace, ale nebere v úvahu všechny proměnné, zakládá se na určité ideologii, která je zastřena závojem vědy. Často jsou to argumenty velmi podobné těm, které byly používány již před dvěma sty lety. Pokusme se tedy odpovědět na otázku, zda skutečně došlo k přesunu moci z otců na matky, zda je evropská rodina skutečně pod nadvládou matek, a to prostřednictvím pohledu na několik oblastí, které se nacházejí v centru sporu o rozdělení moci mezi mužem a ženou v rodině.²¹

Zatímco po dlouhé období historického vývoje evropské rodiny byl důležitější postavou v rodině otec, ve 20. století se jí stává matka. Mateřství je často chápáno jako ryze biologický jev, hovoří se o mateřském instinktu či o mateřské lásce, které jsou vnímány jako přirozené a bývají nekriticky přeceňované. Mateřské roli je přisouzen zásadní význam ve zdravém vývoji dítěte. Je to matka, která je činěna zodpovědnou za správnou výchovu svých dětí (daleko více a častěji než otec). Zatímco vzrůstala důležitost a moc matky v evropské rodině 20. století., otcovská role ve výchově dítěte začala být marginalizována.²²

²¹ www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=180432

²² www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/rodina-promeny-materstvi-otcovstvi

Rodina se zmenšila, v některých ze svých dřívějších rolí je muž částečně nebo dokonce zcela nahrazen ženou a snížila se jeho pozice v rodině. Byl postupně zbaven své autority a značné části pravomoci v rodině. Muž je v průběhu 20. století odsouván v rodině do pozadí nejen v ideologické rovině, ale i v každodenní realitě. Jeho role se v běžném životě stává stále více nejasnou, takže se dokonce hovoří o „zlabilnění“ role muže. Jedni z rodin mizí v důsledku rozvodů (zmizelí otcové), druzí jsou v rodinách často fakticky nepřítomni v důsledku svého vysokého pracovního vytížení (nepřítomní otcové), i když formálně v rodině figurují. V těchto souvislostech se hovoří o dezerci otců, o krizi otcovské autority apod.

„Postupně se ustanovuje kult mateřství, vytváří se tzv. mateřský mýtus“.

Proměňuje se též zásadním způsobem vztah mezi rodiči a dětmi, pozice a úloha dítěte v rodině. Ještě na konci 19. a počátku 20. století bylo povinností rodičů předat dětem kapitál ve formě majetku, vlastnictví (tj. ekonomický kapitál). Tehdy bylo dítě chápáno jako dědic majetku a pokračovatel rodinné tradice. V pozdějším období, zejména po druhé světové válce, začíná být vnímáno jako blízký bezmocný tvor potřebující lásku a péči svých rodičů, který jim tento přístup později recipročně vrací. Dítě se v této době stává středobodem života rodiny. Představuje svébytnou hodnotu, pro kterou jsou rodiče schopni se až obětovat. Právě proto, že dítě je vysoce ceněno, snižuje se počet dětí v rodinách, aby jim rodiče byli schopni zajistit kvalitní péči a výchovu. Zejména pak existence „jedináčka“ v rodině je „ospravedlňována“ vysokou mírou (časových, citových a jiných) investic do dítěte, které mají zajistit kvalitnější přístup rodičů k dítěti, zodpovědnější plnění rodičovské role. V rodinách v tomto období dochází k předávání kapitálu symbolického hlavně v podobě vzdělání, které má dítěti zajistit jeho budoucnost. V poslední třetině minulého století je však možné zaznamenat další změnu. Dítě je sesazeno „z trůnu“, přestává být citovým pojátkem ve vztahu muže a ženy. Ústředím bodem rodiny se stává křehký vztah mezi mužem a ženou založený na citových poutech. Dítě již není podmínkou „šťastného“ partnerského soužití. Na pozadí těchto změn se proměňuje též pojetí mateřské a otcovské role.²³

²³www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/rodina-promeny-materstvi-otcovstvi

3.1. Dílčí závěr

O minulém i současném chování otců víme málo, skutečné chování otců je z velké míry neznámé a zkreslené. Známe veřejnou tvář otce, patriarchy, ale existuje i soukromý protějšek. Je rozdíl mezi chováním, které je otcům přisuzováno a skutečným chováním, o čemž přesvědčuje nejedna studie. Slovo „otec“ bylo mnohdy očerněno. Ze soukromých písemných materiálů (deníky, autobiografie, dopisy) je zřejmé, že i v dobách minulých byli otcové silně citově připoutáni ke svým dětem. Pečovali o ně v době nemoci, trápili se, když se dostali na „zcestí“, truchlili, když jim některé zemřelo.

Otec měl v evropské rodině po dlouhé období v rodině hlavní slovo. Měl postavení živitele rodiny, dobrý živitel byl synonymem dobrého otce, ženy byly ekonomicky podřízeny.

Podle patriarchálních pravidel tehdejší společnosti byla žena (manželka a matka) svému muži podřízena vždy a ve všem. Byla soukromým majetkem muže, zbožím, které sloužilo k produkci dětí. Měla muži sloužit a být poslušná, měla se starat o pořádek a čistotu v domě a vychovávat děti. Muž-otec zastupoval manželku i své děti před právem (ti byli v tomto smyslu nesvéprávní), měl v rukou moc nad výchovou svých dětí. Byl však na druhé straně za tuto výchovu zodpovědný, stejně tak jako za budoucnost dětí (jejich povolání či sňatek). Muž-otec byl živitelem rodiny a jejím reprezentantem navenek. Otec ztělesňoval nejen moc a autoritu, ale hlavně „jistotu“ - byl nositelem původu, předpokladem a garantem existence rodiny.

Otcům bylo vštěpováno, aby skrývali své něžné city za přísným zevnějškem, byly doporučovány tělesné tresty. Muži byli nabádáni, aby si od svých dětí udržovali emocionální i fyzický odstup. Mezi otcovské chování nepatřily projevy citu a láska k malým dětem.²⁴

Otec byl odtržen od rodinného života a postupem času otcové přicházejí o své rodičovské schopnosti. Péče o děti je téměř výhradně v rukou žen, vysvětlují dětem svět a uvádějí je do něj, jako to dříve dělali otcové.

²⁴ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 20 a 60

4. Životy dnešních otců

Úlohy mužů a žen se dnes překrývají, nejsou jasně oddělené jako v minulosti. Dnešní ženy mají větší možnost volby, mohou být finančně soběstačné, zároveň však stále musí čelit vžitým konvencím a neustále bojovat o rovné příležitosti s muži. Dnešní muži ale také nemají jednoduchou pozici. Postavení, na něž byli celá staletí zvyklí se hroutit, musejí hledat nová uplatnění, nové přístupy a především samy v sobě najít vlastní hodnotu a vyrovnat se s přicházejícími změnami.

„Dnes se běžně uznává, že otcové se mohou chovat jako matky, a přesto si uchovat svou mužskou identitu, intimní péče o malé děti by dokonce měla stát v centru pozornosti mužských nároků na otcovství.“²⁵

Muži se jednoznačně nacházejí v mocensky dominantním postavení ve veřejné sféře. V soukromé oblasti – ve sféře rodiny a reprodukce – se tradičně nacházeli také, ale v průběhu druhé poloviny 20. století došlo vlivem feministického hnutí a širších společenských přeměn k rozkolísání tohoto mocenského poměru částečně v jejich neprospěch. Zdá se, že muži byli postupně připraveni o svůj mocenský monopol: přestali být oficiálně hlavou rodiny, v případě rozvodu začaly být děti víceméně automaticky svěřovány do péče matek. O početí nebo případné interrupci těhotenství rozhoduje díky moderním lékařským technologiím v první řadě žena – jedná se totiž o její tělo. **Otec byl postupně zbaven svých legálních privilegií** a v současné době, kdy je vysoký podíl žen aktivních na pracovním trhu, **již nemůže zakládat svou autoritu ani na roli jediného živitele rodiny**. Ne všichni muži se vyrovnávají s touto ztrátou výsadního postavení v rodině lehce. V soudobém diskurzu otcovství tak převažují hlasy hovořící o diskriminaci otců a o tom, že muži jsou zbavováni svých práv.²⁶

Osobně si myslím, že muži to dnes nemají snadné. Musí hledat svou novou identitu, a to nejen jako otcové, ale jako muži obecně. Ale i ženy byly nuceny touto transformací v minulosti projít a i dnes se musí za svou novou pozici neustále „rvát“.

²⁵ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 29

²⁶ www.soc.cas.cz/info/cz/25061/3970/Maskulinita-a-maskulinity.html

Ženy jsou silné, vynalézavé, nenechají se snadno odradit, jsou trpělivé. Dokáží projevit stejnou houževnatost i muži? Myslím, že sil by na to měli dost, ale záleží především na motivaci a na tom, aby dokázali překročit stín svých předků – dobyvatelů a panovníků nad „ženským“ světem. Musí u nich dojít ke změně ve vnímání a myšlení. Prvním krokem je vnitřně přijmout změny, které s sebou přinesla moderní doba a připustit, že muž v ní již nemůže zastávat „starou“ roli.

Pro muže je těžké bojovat za intimní otcovství, protože nemají žádné představy, podle kterých by se mohli orientovat. Muži často nevědí, co si mají pod pojmem správný otec představit. Pokud mají nějak charakterizovat otce, často volí zavedené pojmy, jako zaopatření, ochrana, podpora. Pokud však mají vyjádřit svou vlastní hodnotu pro děti, tápou. A jaké otázky si mohou klást dnešní otcové?

Jaké jsou role moderního otce?

Jak otcové ovlivňují své děti?

Jak se z muže stane dobrý otec? Narodí se tak, nebo se jím stává?

Snaží se matky otce zapudit?

Jaké role čekají na otce v budoucích rodinách?

Bývá velká propast mezi „soukromou“ a „veřejnou“ stránkou otcovství. Jak vyplynulo z jednoho výzkumu, když mají otcové jistotu, že je nikdo cizí nepozoruje, svým dětem se věnují mnohem více. Otcové své chování na veřejnosti potlačují. Cítí rozpaky a zábrany hrát si a zpívat se svými malými dětmi na veřejnosti, projevit své rodičovské city otevřeně. Muži se takto chovají v souladu s kulturními pravidly.²⁷

²⁷ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 189-208

4.1. Aktuální trendy rodinného života

Pro vlastní rodinné chování a postoje lidí je důležitým rámcem rodinné zázemí, tzv. orientační rodiny (rodičů). Socializace dítěte je v dnešní době ovlivněna poměrně silně vnějším prostředím (vzdělávacím systémem, skupinami vrstevníků apod), přesto je rodina považována stále za nejdůležitější primární skupinu zajišťující převážnou část socializace.

Výsledky zabývající se rodinnou problematikou opakovaně ukazují, že **rodičovství patří stále mezi hlavní životní priority**. Reálná data však poukazují na odklad rodičovství do vyššího věku, pesimisté se dokonce domnívají, že převážná část těchto odkladů nebude uskutečněna. Výzkumy dále ukazují, že se mladí lidé k vlastní rodině staví odpovědně a její založení plánují spíše až do doby, kdy jsou schopni ji sami ekonomicky zabezpečit. Přejít na otevřenou demokratickou společnost umožňuje samozřejmě větší spektrum seberealizace a rodina se tak staví do větší konkurence s jinými oblastmi života.

Představa, že by se muži zapojovali aktivněji do každodenní péče o děti, začíná přitahovat čím dál více pozornosti. Souvisí s ní také důležitá otázka: jaké by to přineslo změny pro jednotlivce, rodinu i společnost?

„Veřejnost přijímá údajně nové myšlenky (například že otec může mít se svými dětmi stejně blízký a oboustranně prospěšný vztah jako matka) ve třech stádiích. V prvním stadiu, kdy ještě převládají tradiční pravidla, je péče otců považována za něco naprosto „jiného“ než péče mateřská a jakékoli míšení je shledáváno jako potencionálně nebezpečné. Druhé stadium odráží jistou rozporuplnost. Důvěrná péče otců se již považuje za hodnotnou a možná i nezbytnou, ačkoli péče matek je neustále nejdůležitější. Ve třetím stadiu je otcovská péče již všeobecně přijímána jako dobrá věc, ale i v této fázi mají konzervativní síly určité výhrady.“

„Podstata“ otcovství není neměnná a nevyhnutelná, ale vyznačuje se přizpůsobivostí a proměnlivostí. Otcové nejsou buď „mizerové“ nebo „tatínci“, jejich chování formují spíše než biologicky předurčená pravidla sociálně vytvářené role.“²⁸

²⁸ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 103

Muži se – podle výsledků výzkumů – jen zřídka vědomě rozhodují, zda se stanou otcem. Žena obvykle přestane užívat antikoncepci na základě svého rozhodnutí. Podobně je to s těhotenstvím, kdy celé rozhodnutí o případném umělém přerušení bývá také téměř výhradně na ženách. Kontrola mužů nad jejich otcovstvím je limitovaná. I tehdy, je-li těhotenství vítané, je zřejmé, že muž, který se nemusí aktivně rozhodnout, jestli se rodičem stane, nebo nestane, je od samého počátku postaven do role tichého partnera, který riskantnímu podniku rodičovství pouze přihlíží.²⁹

K otcovství nestačí na rozdíl od mateřství zplodit dítě. Je třeba také jasného vyjádření vůle. Každé otcovství je rozhodnutím, a proto vyžaduje adopci, a to i biologického a právoplatného dítěte. Otcovství je psychologickým a kulturním výtvozem: biologické zplodění k zajištění otcovství nestačí. **Otcovství se neobjevuje a nevyjadřuje při narození potomka, nýbrž vzniká krok za krokem ve vztahu otce a dítěte.**³⁰

Mnoho otců souhlasí se způsobem, jakým se o dítě stará jejich žena, i když se jim to nemusí líbit. Mlčky respektují nepsaný zákon: „Matka ví, co je pro dítě nejlepší - je to její výsadní právo.“ Je zakázáno, aby otcové nesouhlasili s matkami. Otcové mají být stále po ruce, nikoli stále na očích. Měli by se něco naučit, ale ne příliš. Znalosti totiž dávají moc. Jsou však ženy opravdu odborníky „od přírody“?³¹

Pro každého muže je role otce jinak významná, věnují se svým dětem s různou intenzitou. Někteří muži přijímají odkaz kultu mateřství a dobrovolně nezasahují do vývoje a výchovy svých dětí v domnění, že nemohou nijak přispět k jejich rozvoji, zvyšuje se však počet moderních otců, kteří svou otcovskou roli bez výhrad přijímají, přistupují k ní zodpovědně a považují ji pro sebe samého za nanejvýš důležitou.

Pokud se muži chtějí stát novodobými pečujícími otci ve shodě s rozšiřující se moderní normou otcovství – a nezanedbatelná část otců k tomu alespoň v některých rysech směřuje – **musí si utvořit úplně nové místo.** V diskurzu maskulinity jako by pro takové muže nezbyval prostor, chybí pro ně autonomní označení a oni se pak i v rámci

²⁹ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 109

³⁰ Zoja L. Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. s. 22

³¹ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 115

své nejvnitřnější osobní identity musí ptát, kam vlastně patří. Ženy a femininita zůstávají měřítkem pro angažované a pečující rodičovské chování, otec, který se osobně věnuje svým dětem, každodenně o ně pečuje, mazlí se s nimi, krmí je a uklízí po nich, se automaticky stává jakousi přídatnou „matkou“. Zdá se, že muž pečující o své děti přestává být tátou, ale stává se „jako mámou“.³²

4.2. Genderové stereotypy

Ještě před dvěma, třemi lety nebyl pojem gender mezi laiky příliš znám. Dnes na něj však můžeme narazit i při čtení denního tisku. Termín gender se v dnešní angličtině, z níž jej česká věda převzala, překládá jako sociální pohlaví. Český ekvivalent zdůrazňuje skutečnost, že pohlaví má mimo jiné i svou sociální komponentu. Pohlaví jedince potvrzují a formují vlivy zvenčí.³³

Genderové stereotypy

jsou zjednodušující souhrnné popisy a pravidla určené ženám a mužům. Jedná se často o předsudky a mylné představy o „správném“ či „přirozeném“ chování a obecném posuzování jedinců na základě jejich příslušnosti k určitému pohlaví bez hlubší specifikace toho, co je těmto jedincům vrozené a co získali výchovou, jaké jsou jejich individuální vlastnosti, schopnosti, názory, představy o životě apod.³⁴

Zevšeobecňování mužských a ženských vlastností může často vést k diskriminaci těch, kdo svým chováním vybočují z daného stereotypu (např. tlak na chlapce a muže, kteří mají zájem o tzv. ženské aktivity či péči o dítě a naopak, nebo slovní i fyzické útoky na homosexuály, kteří svým soužitím přímo podkopávají tradiční obraz muže).³⁵

Soudobý diskurz otcovství a rodičovství je v České republice značně biologizovaný. Přesvědčení o esenciálním charakteru mateřství a otcovství, potažmo ženství a mužství, je posilováno médii i odbornými a odborně-popularizačními

³² www.soc.cas.cz/info/cz/25061/3970/Maskulinita-a-maskulinity.html

³³ Valdová J. Gender a společnost. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Turkyňe, 2006, s. 6

³⁴ <http://zenskaprava.ecn.cz/?page=189&call=Infomateri%C3%A1ly&lang=cs>

³⁵ www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/slovník-zakladnich-genderovych-pojmu

publikacemi. Určité charakteristiky, schopnosti a dovednosti jsou „od přírody“ prisuzované ženám a jiné mužům; na ně jsou navázány další a další vlastnosti a o takto vzniklých genderových stereotypech se již dále nepochybuje. Následně slouží jako zdůvodnění a racionalizace mnohých nerovností. Přesto jsou nezřídka kontradiktorně zpochybňovány těmi, kteří jsou podle svých slov přesvědčeni o jejich existenci – mateřství je sice přírodou daný instinkt, ale otec se mu může také naučit, pokud chce.³⁶

Genderově spravedlivá společnost v České republice bohužel není samozřejmostí.

Stereotypy a s nimi související předpoklady vázané na role žen a mužů mají za následek, že ženy nemají stejnou příležitost dokázat své předpoklady a schopnosti i v oblastech, kam byl ženám tradičně zapovězen přístup. Nemají dostatečné zastoupení v zásadních rozhodovacích procesech a pozicích. Nepodílejí se na mocenských strukturách, které určují podobu společenského uspořádání a kvalitu života v něm. A stejně tak muži, kteří sice ve veřejné sféře dominují se setkávají s předsudky a omezeními v případech, kdy se rozhodnou působit více v soukromé sféře, chtějí být aktivní součástí rodiny a domácnosti, nechtějí se projevat skrze všeobecně přijímané racionální hodnoty. Tyto nerovné šance jsou pak ještě podporovány kontaktem s okolím, které takovéto nestereotypní muže nelichotivě označuje jako „zženštilé“ či dokonce „pod pantoflem“ a ženy jako „mužatky“ a např. v souvislosti s jejich rozhodnutím pro budování pozice na trhu práce nebo třeba ve výzkumu jako „kariéristky“ a „krkavčí matky“.³⁷

V české společnosti se stále objevují následující stereotypy: je sice žádoucí, aby se muž i žena věnovali domácnosti a rodině, aby žena pracovala a pomáhala tak vylepšit ekonomickou situaci rodiny, případně se seberealizovala, nicméně hlavní doménou muže má zůstat vnější sféra a žena má své síly zaměřit především na chod domácnosti. Tato hypotéza je skutečně potvrzena: v naprosté většině případů zajišťuje běžný chod domácnosti žena.

³⁶ www.soc.cas.cz/info/cz/25061/3970/Maskulinita-a-maskulinity.html

³⁷ <http://zenskaprava.ecn.cz/?page=189&call=Infomateri%C3%A1ly&lang=cs>

Bohužel je realitou, že **výchova dětí a starost o rodinu jsou v porovnání s výkonem zaměstnání chápány v celospolečenském kontextu jako méně přínosné a důležité**, což dokládá oslabená pozice zaměstnanců – rodičů (převážně žen) na trhu práce. Bylo by vhodné přijmout opatření ke zvýšení prestiže rodiny a rodičovství.³⁸

Zatímco matka je osobou, která se plně věnuje péči o malé děti, otec se do výchovy dětí zapojuje až v jejich pozdějším věku a jinak v rodině plní především roli živitele. Tento model tradiční rodiny byl vcelku ospravedlnitelný ve společnosti, kde vládlo přísné rozdělení na svět mužský a ženský. Dnes již toto dělení neplatí. Jevy, na počátku minulého století zcela nepředstavitelné, jsou dnes zcela běžnou součástí naší společnosti: ženy studují i vyučují na univerzitách, zaujímají pracovní místa do té doby vyhrazená pouze mužům, ženy ve vedoucích manažerských pozicích velkých i malých firem, ženy političky, umělkyně, vědkyně, sportovkyně. Do velké míry se ženám podařilo prolomit mnohá tabu a vstoupit na „zakázaná“ území mužů.

Podařilo se však také mužům překonat tato tabu a vstoupit do sfér vyhrazených ženám? Do sféry péče o malé děti? Jsou dnes muži osobami, které v noci vstávají k dětem a konejší je, kdo přebalují, umývají a krmí miminka? Zpívají muži dětem ukolébavky, čtou pohádky, foukají bolístky, vozí v kočárku, pudrují zadečky, vaří kašičky a oblékají čepičky?... Samozřejmě, že jsou. Ale proč je jich tak málo?³⁹

Matka je obvykle ve své mateřské roli posuzována podle toho, jak se chová k dítěti. To zajisté představuje velký úkol, ale jasný a přesně vymezený. Naproti tomu otec je otcem nejen ve svém chování k dítěti, ale také ve svém jednání ve společnosti. V těchto dvou oblastech však platí odlišné zákony.

Dítě očekává od otce podobné city jako od matky, ale to není vše. Chce od něj nejen aby byl dobrý a spravedlivý, aby ho miloval, ale aby navíc dokázal ostatním ukázat svou sílu.⁴⁰

³⁸ www.socioweb.cz

³⁹ Sedláček L. Brožura Aktivní otcovství. Brno: Nesehnutí, 2008

⁴⁰ Zoja L. Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. s. 16-17

Ženské stereotypy (co se očekává od žen):

§ citlivost, empatie, pasivita, nesamostatnost, poddajnost,

§ pořádkumilovnost, zájem o ruční práce,

§ nadšení malými dětmi atd.

..... tedy vlastnosti využitelné především ve sféře soukromé (rodina, domácnost, péče o slabé a nemohoucí apod.).

„Žena muži slouží jako domácí paní a služka, stará se o jeho materiální existenci, o byt, jídlo, ošacení, čistotu a pořádek. Více než polovina žen dnes navíc podstatnou měrou přispívá i finančně k udržování životního standardu muže. Aby to všechno splnily, mají v moderním partnerství ženy naloženu dvojnásobnou zátěž, pro které jim nezbývá čas na seberealizaci. Muž je potřebuje jako matky a vychovatelky svých dětí. Žena je má poslušně vychovávat, vést, hrát, učit se s nimi. Má dodávat odvalu těm, kteří si netroufají, podněcovat iniciativu. A tak to všechno dělá. Zmírňuje tvrdost, necitlivost a bezmyšlenkovitost otců a synů.“⁴¹

Mužské stereotypy (co se očekává od mužů):

§ iniciativnost, racionalita, nezávislost, soutěživost,

§ nikdy nepláčou,

§ technická zdatnost, motoristické záliby atd.

..... tedy vlastnosti důležité pro veřejnou sféru (zaměstnání, kariéru, budování světa, podíl na moci apod.)

„Muž má být silný a nemá se bát. Musí vydržet a nedat najevo žádnou slabost. Mlčet, chlapsky zatnout zuby a řešit technické, organizační, vědecké problémy. Muž má být tvrdý, ne měkký, nesmí být žádný citlivka. Z boje se neutíká. To platí za něco podřadného! Do toho vám žena říká, že jsou to všechno scestné názory. Vy tedy na sobě začnete pracovat, a najednou slyšíte, že se máte chovat jako chlap, nebrečet, když je vám do breku, nebýt sentimentální, když se vás něco dotkne.“⁴²

⁴¹ Wieck W. Muži se nechávají milovat. 1. vyd. Praha: Motto, 1994. s. 65

⁴² Wieck W. Muži se nechávají milovat. 1. vyd. Praha: Motto, 1994. s. 99

Je důležité si uvědomit, že genderové stereotypy se projevují nejen na úrovni vzájemné komunikace a kontaktu mezi jednotlivci, ale i na strukturální úrovni společnosti, v níž žijeme. **Každá společnost předepisuje svým členkám/členům určité vlastnosti, způsoby chování a vzorce vzájemné interakce v závislosti na jejich pohlaví.** Tyto předpisy jsou zakotveny i ve společenských institucích jako jsou hospodářství, politický systém, vzdělávací systém, náboženství, rodinné uspořádání apod.

Nerovnost se projevuje i v tzv. symbolické sféře, která odkazuje k výše zmíněné rozdílné hodnotě „ženských“ a „mužských“ oborů, ale dotýká se i všeobecně přijímaných hodnot a norem společnosti – např. roviny kultura vs. příroda. Cokoliv je spojeno s kulturou – lidstvím, rozvojem, hospodářstvím, duševní činností, vědou apod. je označováno jako racionální a tudíž tradičně „mužská“ doména. Oproti tomu hodnoty spojené s přírodou – vznikem života, péčí, křehkostí apod. souvisejí s emocionalitou, která je přiřazována ženám. Důležitým závěrem pak je, že „mužské“ je ve vládnoucím patriarchálním řádu nadřazeno „ženskému“ a cokoliv je nadřazené, má právo ovládat a využívat méněcenné.

Dopadem stereotypního uvažování a konání na různých úrovních je faktická nerovnost žen a mužů.

I když se postupem času tradiční genderové role a stereotypy rozostřují a ženy i muži mají volnější možnost rozhodnutí, musí stále překonávat překážky, které jim stereotypní pohled na ženské a mužské role přináší. Při jejich řešení je třeba myslet na to, že tyto stereotypy v našich životech udržuje společnost – systém, jehož nedílnou součástí jsme i my a na každé/každém z nás proto záleží, zda omezení v podobě genderových stereotypů překonáme.⁴³

„Vědci po celá léta předkládali „důkazy“ o tom, že muži se rodičovství přizpůsobují déle než ženy. Tyto důkazy byly nekriticky přijímány a kvůli tomu jsou dnes muži považováni za méně emocionálně vyspělé a méně ochotné přijímat rodičovství než ženy.“⁴⁴

⁴³ <http://zenskaprava.ecn.cz/?page=189&call=Infomateri%C3%A1ly&lang=cs>

⁴⁴ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 140

Dnes bychom chtěli konečně vyrovnat postavení otce a matky. Otec už nemusí být jen tím agresivním subjektem, který dítě děsí a ruší jeho symbiózu s matkou. Ideálem se ovšem nemůže stát symbióza nerozlišující otce a matku, bez směřování k diferenciaci, individuaci a vstupu do společnosti.⁴⁵

„Někdy se zdá, že feminismus už hodně věcí zlepšil. Omyl! Knihy ani diskuse o nich ještě nezmění každodenní realitu. Každý muž bude muset na sobě celý život pracovat. Samotné poznání je málo. Je třeba práce, a té, jak se zdá se všichni hrozíme.“⁴⁶

Lidskou existenci a její zajištění v moderní společnosti nelze rozložit na mužskou a ženskou. Principiálně jsou si obě genderové identity rovny, ale nevyřešeny zůstávají ekonomické a sociální souvislosti spjaté se zajištěním pokračování lidského rodu. To jsou otázky, které nelze chápat pouze jako ženský problém a vztahovat jeho řešení na ženskou populaci, byť by se tak dělo pod rouškou politiky rovných příležitostí mužů a žen a předstíraných apelů na svobodu volby.⁴⁷

4.3. Moderní otec

Zatímco základ mateřství je instinktivní, otcovství je projevem záměru a vůle. Otcovství je tedy kulturně-společenský produkt, pro který přírodní zákony příliš neplatí. I v případě, že se muž pro otcovství rozhodne, naráží na vážnou překážku: Jak již bylo řečeno, jeho rozhodnutí je produktem kultury dané společnosti, ale v naší kultuře otcovské rituály chybí. Bez rituálů je otec neukotven, opuštěn.⁴⁸

„Otec „mateřší“. Nový otec chce být něžný, výlučně pozitivní.“⁴⁹

⁴⁵ Zoja L. Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. s. 220

⁴⁶ Wieck W. Muži se nechávají milovat. 1. vyd. Praha: Motto, 1994. s. 10

⁴⁷ www.socioweb.cz

⁴⁸ Suchý A. Časopis Moje psychologie. březen 2008. Otcové: druh na vyměnění?

⁴⁹ Zoja L. Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. s. 217

„Nejsou jen autoritářští tyrani, stejně jako nejsou jen dobrosrdeční demokraté. Tyranští otcové bohužel byli a předpokládám, že i v budoucnu budou, v celé historii je však také mnoho otců, kteří se angažovali ve výchově svých dětí velice intenzivně. Existuje vysoká variabilita nejen pouze z hlediska časového a místního, ale rovněž mezi jedinci (a dokonce i uvnitř jednotlivých rodin, v nichž si rodič může být blízký s jedním dítětem a vzdálený s druhým). „Niterné“ otcovství se dnes více dostává na povrch, otcové se již mnohdy nestydí za projevy náklonnosti k dětem a za péči jim věnovanou.“⁵⁰

Obrazy dnešního otce

Otcovství je v současné době tvůrčí a dobrodružný podnik bez jasně daných sociálních pravidel, ve kterém muž-otec podobně jako kutil vybírá a skládá jednotlivé normy a způsoby chování.

Bylo odhaleno osm otcovských dimenzí či repertoárů. Jedná se o repertoáry:

1. otce jako živitele
2. otce jako pečovatele
3. otce jako významného blízkého dítěte
4. otce jako vychovatele (otec předává svým dětem vzory chování, pravidla, hodnoty a normy; je pro něj autoritativní figurou)
5. otce jako učitele (otec seznamuje dítě se světem, učí je různým individuálním a sociálním dovednostem, podporuje je při jeho školních a mimoškolních aktivitách)
6. otce jako partnera při hře (otec si s dítětem hraje, baví je, snižuje se na jeho úroveň)
7. otce jako hlavy rodiny (otec reprezentuje rodinu navenek a činí za ni zásadní rozhodnutí)
8. otce jako představitele původu (biologický otec je zdrojem identity dítěte, otec zařazuje dítě do své genealogické linie).

⁵⁰ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 25

Některé z těchto repertoárů jsou pro performanci otcovské role povinné (zejména repertoár otce živitele), ostatní jsou víceméně volitelné.⁵¹

Přes všechny změny, které otcovství prodělalo v posledních desetiletích, vztah otců k výdělečné činnosti se zásadním způsobem nezměnil. Dimenze živitele zůstává klíčová pro mužskou identitu. Tato norma je všudypřítomná.⁵²

„Otec má pro své děti čím dál více peněz, ale čím dál méně času.“⁵³

„Mnohé z dnešních obrazů otcovství jsou negativní. Otcové se často považují za absurdní, politováníhodné, nedůležité, násilnické a hrubé delikventy, kteří neprojevují sebemenší zájem. Otcové jsou kritizováni nejen za to, co dělají, ale také za to, co nedělají.“⁵⁴

Dnešní otec se stává nedostupným. Je nepřítomen nejen fyzicky, ale především jako chlap a vzor. Nebojuje. Velice viditelně a výrazně nebojuje především ve vztazích. V případě mnoha rozvedených manželství je to zřejmé, ale stává se to i v případě, když žije s rodinou. Dnešní otec je „chcípák“, pasivní, zaměřený sám na sebe, s nefunkčními vztahy a s neurčitou vizí o svém životě, moc nemluví a už vůbec ne o sobě. Za jeho potíže může vnější svět. Archetypem muže je ale válečník, vlastnostmi muže-otce mají být ochrana, síla, autorita. Mužova agresivita (nikoli patologická) stanovuje dítěti hranice a vyvolává pocit bezpečí. Jak ale mohou své děti chránit „chcípáci“?⁵⁵

Vzrůstá počet neagresivních otců. Mnoho dětí se ale od mírného, v jejich očích slabého, otce distancují a obdivují nějaký násilnický typ. Toho si volí za adoptivního otce.⁵⁶

„Velká většina dnešních otců považuje své vlastní otce za negativní vzor a prohlašuje, že by sami chtěli být úplně jiní. Obyčejně tvrdí, že by svým dětem chtěli být blíž, a to jak emocionálně, tak fyzicky. Muži coby otcové se v dnešní době sami snaží být lepší.“⁵⁷

⁵¹ Dudová R., Hastrmanová Š. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. s. 20

⁵² Dudová R., Hastrmanová Š. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. s. 20

⁵³ Zoja L. Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. s. 191

⁵⁴ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 25

⁵⁵ Suchý A. Časopis Moje psychologie. březen 2008. Otcové: druh na vyměření?

⁵⁶ Zoja L. Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. s. 15

⁵⁷ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004.. s. 185

„Do jaké míry jsou dnešní otcové v rámci své rodiny autoritářští? Minimálně. Prostě na to nejsou doma dost často. Nejenže matky své děti uhodí častěji než otcové, ale také dávají častěji příkazy a častěji vyhrožují a trestají. Otcové neříkají častěji ne, ani nejsou přísnější či neústupnější.

Během týdne stráví typický otec malého dítěte zhruba 9 hodin hrou a 2 hodiny péčí o dítě. Matky si s dětmi hrají déle, ale protože stráví péčí o dítě 9-18 hodin týdně, poměr času, který tráví matka s dětmi hrou není tak vysoký jako u otců. Badatelé si dříve mysleli, že otcové se vůči svým dětem příliš citově neprojevují a že je podstatně méně než matky zahrnují city. Důvodem však může být pouze ostych před cizími lidmi, zato v soukromí projevují k dětem stejnou vřelost jako matky.“⁵⁸

Jaké jsou příčiny dnešní ztráty otců?

Dnešní otec už nemůže děti naučit svému povolání, neboť profese se v průběhu jedné generace zásadně mění. Nemůže už své děti uvést do určité sociální skupiny, protože rodina často mění bydliště, a navíc se tyto skupiny díky globalizaci rozplývají. Nemůže dětem už ani zprostředkovat hodnoty, protože ty se relativizují.

Nenávratně zmizela nejen otcovská role učitele a mistra, ale otec se již neúčastní ani volného času svých dětí. Socializace, zábava a různé zájmy mládeže nemají s otcem nic společného. Po tisíciletí otec svého syna učil jezdit na koni a za posledních několik generací na kole. Dnes ztrácí autoritu, protože se nevyzná v elektronických hrách a vlastní starší model počítače než jeho syn. Odstup mezi generacemi se stále zvětšuje. Vzdělávání trvá déle a lidé mají děti v pozdějším věku. Rapidně vzrůstá především kulturní odcizení: zvyky mládeže se dnes mění rychleji než technologie. Chlapci hledají jako náhradu ztracené otcovské autority staršího, silnějšího a suverénnějšího kamaráda. Adolescenti se vzájemně ovlivňují. Otec se nevědomě vzdává vztahu k dítěti nebo podléhá strachu, že by jej syn mohl opustit. Výzkumy ukazují, že nejčastější společnou „aktivitou“ otců a dětí je sledování televize.⁵⁹

Otec nemusí chybět jen fyzicky, tedy v rodině vůbec nebýt, ale i psychologicky, tedy nebýt k dispozici, nekomunikovat nebo trávit všechn čas v práci. Ztráta otce má

⁵⁸ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 69-71

⁵⁹ Zoja L. Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. s. 202-234

celoživotní následky na dítě a ovlivní i následující generaci. Ve společnosti bez otců se stávají slabším (či ohroženým) pohlavím chlapci, protože pokud chybí možnost identifikace s mužskou autoritou, je ohroženo vytvoření vlastní identity.

„Mužství je udělováno mužstvím.“⁶⁰

Otec může být nepřítomen, i když se nerozvedl a žije s rodinou. I když je aktivní, nedělá nic. Spíš než z toho, co udělal, je dnešní otec obviňován z toho, co neudělal, z toho, co neřekl. Vytýká se jim, že mlčí.

Nemusíme si myslet, že otcové mlčí ze zlé vůle. Mlčí, protože nevědí, co se po nich žádá a kdy. Mlčení plyne z nesmírného iracionálního studu. Tento obranný mechanismus, jenž má udržovat otcovskou důstojnost, se jim vymkl z rukou a nabyl gigantických rozměrů. Otcové jsou posedlí nutkáním skrývat své pocity, posedlí studem za cítění – nesmírným, trapným, nevědomým a nekontrolovatelným. Tento ostych, který byl svého času předností, se stal potupným vězením.⁶¹

Otcové na rodičovské dovolené

„Více než 150 let byly děti výhradně ženskou záležitostí. Zatímco se muži věnovali produkci, matky zaměstnávala reprodukce a jejich investice do dětí byla viditelnější než stejně poctivě odvedená práce otců.“⁶²

Muži, tatínkové starající se o své dítě, nejsou již tak „nesamozřejmí“, jako tomu bývalo kdysi (v dávnější i nedávnější minulosti). Nicméně otcové starající se o potomka během rodičovské dovolené, i když existují, nebývají mnohdy ještě vnímáni jako zcela „běžná záležitost“. Jejich výskyt u nás skutečně není stále příliš „hojný“ a je soustředěn zejména na větší města (konkrétně Prahu) a vzdělanější vrstvy (jak potvrzují statistická data). Zhruba tisíc mužů na oficiální rodičovské dovolené skutečně neznamená ohromující údaj.

⁶⁰ Suchý A. Časopis Moje psychologie. březen 2008. Otcové: druh na vyměření?

⁶¹ Zoja L. Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. s. 229-230

⁶² Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 26

Sami muži, kteří jsou či byli „na rodičovské“, jsou si vědomi toho, že existují prostředí, která jsou k realizaci možnosti být s malým dítětem doma vstřícnější, tolerantnější a naopak. V „typicky“ mužských povoláních, resp. všude tam (v podnicích, firmách, organizacích), kde výrazně dominuje maskulinní firemní kultura, nebývá pečovatelská péče vnímána jako „znak“ toho „pravého“, „správného“ chlapa či muže. V tomto typu organizací nejenže se o možnosti, že by muž mohl zůstat doma s dítětem ať na rodičovské dovolené nebo „na paragrafu“ vůbec neuvažuje, natož aby zde byly aktivně vytvářeny programy na podporu rovnosti příležitostí mužů a žen v rámci firmy, včetně cílené podpory využívání rodičovské dovolené muži. Toho u nás ostatně nejsou schopny žádné zaměstnavatelské organizace, pokud vím. V lepším případě tuto skutečnost „strpí“ bez poznámek a komentářů.⁶³

„Vstup muže – otce do pečovatelského statusu na plný úvazek je v české společnosti stále raritou.“⁶⁴

Otcové, kteří jsou hlavními pečovateli o své děti smazávají hranice mezi otcovstvím a mateřstvím. Rodičovské styly nejsou determinovány pohlavím, ale situací. A rozdíly vznikají nikoli na základě času, který otec tráví se svými dětmi, ale na základě množství času, který s nimi tráví o samotě a na základě stupně zodpovědnosti, kterou nese za jejich každodenní život. Existuje tedy možnost, že mnohé z takzvaných rodových rozdílů mezi matkami a otci mohou mít situační původ. Je ale velice těžké dokázat rodově založené rozdíly v rodičovských schopnostech.⁶⁵

Výzkumy ukazují, že pokud jsou někteří otcové z vlastní vůle primárními rodiči, existuje mezi nimi a matkami jen velmi malý rozdíl ve schopnostech starat se o děti, snad kromě kojení.

Otcové, kteří zůstanou se svým dítětem na rodičovské dovolené místo matky nebo se s ní v průběhu rodičovské dovolené vystřídají, narušují zvyklosti. Nesplňují očekávání, která jsou na ně společností jako na muže kladena. Tím, že pečují o své děti, přebírají roli, kterou doposud zastávaly víceméně výhradně ženy. Svoje rozhodnutí jsou

⁶³ www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2006072218

⁶⁴ Šmídová I. (ed). Pečující otcové: zkušenost a genderové vztahy. Brno: Trinub EU, 2008. s. 60

⁶⁵ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 99

nuceni společně se svými partnerkami obhájit – legitimizovat – u lidí ve svém okolí, u svých spolupracovníků, přátel a především u svých rodičů.“⁶⁶

„Otcové mají zvláštní představu o tom, jak vychovávat děti. Stejně jako matky. Většina zvláštních představ, které matky o výchově dětí mají, je relativně neškodná a s přibývajícím každodenním zkušeností od nich matky rychle upouštějí. Mají právo se poučit z vlastních chyb. Otcům je však toto právo obvykle upíráno. Někteří muži si uvědomují, že ženy se potřebují cítit nadřazeně a raději se drží zpátky, i když by toho pro miminko rádi udělali mnohem víc. A čím méně toho otcové dělají, tím méně se toho naučí, a většina péče zůstává na matce. Existuje i nemálo otců, kteří se snaží nalézt vlastní způsob péče o dítě. A pokud jsou v tomto snažení podporováni i svými ženami, časem získávají zručnost a sebedůvěru. Zjištěním, že se o dítě dokáží postarat se posiluje jejich pouto mezi nimi a dítětem. A první dobré výsledky znamenají vzrůstající zájem a větší zapojení otců.“⁶⁷

Muži by měli být zapojeni do výchovy dětí od samého počátku, aby se naučili vyjadřovat své pocity a zacházet s emocemi žen.⁶⁸

Vztah s otcem je pro dítě významný již v kojeneckém věku a hra otců se již od počátku odlišuje od hry matek - otec se věnuje více fyzické hře, která má rychlejší tempo a více náhlých změn a zvrátů.⁶⁹

Muži na rodičovské dovolené nepřebírají nutně s péčí o děti i kompletní starost o domácnost a dostanou mnohdy nemalý prostor pro své koníčky. Partnerky pečujících otců se svými muži svět rodiče na rodičovské dovolené sdílejí. To se ovšem nedá říci o matkách na rodičovské dovolené. Od nich společnost očekává, že budou mít spoustu práce s mateřskou péčí o děti a o domácnost a na nic jiného by jim neměl zbýt čas. Volný čas pro sebe dle diktátu normativního mateřství nemůže konkurovat času věnovanému dítěti či péči o domácnost.

Pracující partnerky pečujících otců po práci často úplně převzou „domácí“ směnu a muž, pečující otec, má volno k „seberealizaci“, nebo se rovnocenně

⁶⁶ Šmídová I. (ed). Pečující otcové: zkušenost a genderové vztahy. Brno: Trinub EU, 2008. s. 15 a 56

⁶⁷ Burgessová A. Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. s. 139

⁶⁸ Wieck W. Muži se nechávají milovat. 1. vyd. Praha: Motto, 1994. s. 108

⁶⁹ Suchý A. Časopis Moje psychologie. březen 2008. Otcové: druh na vyměnění?

k partnerovi připojí a tím mu ulehčí celodenní pobyt doma. Snaží se tedy maximalizovat ideální podmínky pro své partnery, což má posléze dopad na matky, které jsou vyčerpané, nevyspané, chybí jim čas pro sebe. Pečující muž dostávají prostor pro pěstování svých koníčků nebo pro své dílčí pracovní aktivity. Nelze tedy mluvit o výměně rolí, ale o redefinici jejich vztahu.“⁷⁰

4.4. Dílčí závěr

Přes všechny změny, ke kterým ve 20. století v rodinném uspořádání vztahů mezi muži a ženami došlo, je žena v rodině stále nucena podřizovat své zájmy zájmům manžela a dětí. Stále na ní spočívá většina domácích a výchovných práce, a při tom zvládá ještě i zaměstnání. Skutečným problémem, který je třeba studovat, nejsou ženy, ale jsou to muži. Zatímco život žen se v posledním půlstoletí dramaticky změnil a ženy se těmto změnám více méně přizpůsobily, nyní se budou muset změnit muži. K zásadním transformacím došlo zejména ve čtyřech sférách ženského života: v rodině, práci, v ženské identitě a v oblasti ženské intimity či sexuality. U mužů se ale nezměnilo skoro nic. Většina z nich stále věří, že mohou mít vše (například zároveň šťastnou rodinu a naprostou volnost v rozvoji kariéry). Mohou to ale mít jen díky tomu, že ženy to nemají. Většina mužů sice souhlasí s nutností emancipace žen a s rovnou dělbou domácích prací, ale jaksi stále doufají, že jich osobně se to netýká. Jako by bylo možné, aby ženy obecně byly rovnoprávné a emancipované, ale konkrétně jejich partnerka se bude nadále věnovat péči o rodinu a podřídí svou kariéru potřebám svých dětí a manžela – a to je jádro problému. Jediné možné řešení spočívá v tom, že se muži smíří se ztrátou svých privilegií a skutečně akceptují ženy jako bytosti se stejnými právy a nároky jako mají oni sami. **Onen zmiňovaný strach z nástupu matriarchátu je totiž jen strachem ze ztráty nadřazeného mocenského postavení, které je pro většinu mužů stále nevyslovanou samozřejmostí, ať si to uvědomují či nikoli.**⁷¹

⁷⁰ Šmídová I. (ed). Pečující otcové: zkušenost a genderové vztahy. Brno: Trinub EU, 2008. s. 70 s 84

⁷¹ www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=180432

5. Dánsko – ukázka aplikace genderové rovnosti na pracovišti

Mezi evropské země, které aktivně podporují otce v péči o malé děti, patří již tradičně skandinávské země (Švédsko, Dánsko, Island, Norsko), ale také země, které jsou České republice geograficky (Německo, Rakousko) i historicky (Slovinsko) bližší. Přístupy těchto zemí se liší (otcovské kvóty, otcovská dovolená apod.), avšak podíl mužů zapojených do péče o malé děti je v těchto zemích vždy vyšší než tam, kde podobná opatření nemají. Ukazuje se také, jak stoupající podíl mužů na péči o děti proměňuje celou společnost. V zemích, kde se muži častěji objevují u dětských postýlek, se také ženy mnohem snadněji prosazují ve vysoké politice, ve vedení velkých firem atd. Společnost se tak stává z genderového hlediska mnohem vyrovnanější. Není také bez zajímavosti, že v zemích a kulturách, kde pečují (i) muži a vládnou (i) ženy, se vyskytuje radikálně mnohem méně násilí páchaného na ženách.

Dalším pozitivním aspektem je také to, že se tyto společnosti stávají více přátelštější dětem (například proměna veřejného prostoru) a rodiče s dětmi nebyvají v takové míře vylučováni z veřejného života jako je tomu v zemích, kde o děti pečují pouze ženy.⁷²

Na mezinárodní konferenci „Fathers and Paternity Leave: Men Do It“, která se uskutečnila 17.–18. listopadu 2005 v litevském Vilniusu byl prezentován **jeden příklad organizace, která je velmi přívětivá k rodičům a „chápe“ jejich angažovanost v péči o děti.** Jednalo se o dánskou nadnárodní telekomunikační firmu TDC, která pouze v Dánsku zaměstnává zhruba 14 tisíc lidí. Možná, že díky své silné pozici na trhu, nebo spíše v důsledku celkově „jiné kultury“ severu – s jejím důrazem na solidaritu a zodpovědnost zároveň, se firma hlásí ke společenské odpovědnosti firmy (respektive k odpovědnosti kulturní, sociální a environmentální), hlásí se k uplatňování politik rovnosti, včetně té genderové, jejíž nedílnou součástí je umožnění rovné participace rodičů na trhu práce a zákonitě také v péči o dítě. Firma si sama vede statistiky o svých zaměstnancích, v daném případě o otcích na rodičovské dovolené, sleduje však i spokojenost svých zaměstnanců a zaměstnankyň. Vedena filozofií, že spokojený zaměstnanec a spokojená zaměstnankyně rovná se vyšší výkonnost ve firmě plus vyšší loajalita vůči firmě, což vše dohromady zlepšuje pozici firmy na trhu

⁷² www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=2060589

(a s velkou pravděpodobností v konečném důsledku zvyšuje její zisky a pravděpodobně snižuje náklady na nefluktující pracovní sílu).

Co konkrétně firma pro muže – otce udělala a pro otce čerstvě narozených dětí aktuálně dělá? Samozřejmě umožňuje to, co nabízí zákon, a sice dvoutýdenní otcovskou dovolenou v souvislosti s narozením dítěte nebo kdykoli během prvních 14 týdnů po jeho narození. Dále zákon umožňuje mužům být během 32týdenní rodičovské dovolené s dítětem doma (nebo sdílet část z této doby spolu s partnerkou). Firma TDC pak nabízela jak onu otcovskou dovolenou, tak 10týdenní plně placenou rodičovskou dovolenou mužům (kterou mohli strávit doma spolu se svou partnerkou) v rozmezí od 15. do 46. týdne po narození dítěte. Tato část placené dovolené byla mužům nabízena od roku 1989, ale otcové nově narozených dětí této možnosti příliš nevyužívali. Proto se firma rozhodla pro cílenou kampaň „otcova náruč“ (Daddy’s Hug), která začala v prosinci 2004. **Cílem kampaně bylo motivovat otce k využívání plně hrazené rodičovské dovolené ze strany firmy.** Tento přístup je jednak součástí (firemní) politiky rovného zacházení se zaměstnanci ve firmě (využívají-li možnosti zůstat doma s dítětem zaměstnankyně firmy – matky malých dětí, proč by ji neměli a nemohli reálně využívat i muži-otcové?), politiky rovných příležitostí žen a mužů na trhu práce (ženám se tak zvyšuje šance nepřerušovat na tak dlouho své zaměstnání).

Kromě „ideového“ rozměru je tu obsažen i rozměr „lidský“ – umožnit mužům prožít období, kdy je dítě nejmenší a na druhých nejzávislejší, v klidu a spokojenosti, nikoli ve zvýšeném napětí (jak v práci, tak doma), kdy muži mohou propadat pocitu, že „nic nestíhají“ (a v konečném důsledku si „nevychutnají“ ony rychle ubíhající chvíle „kojeneckého“ a následného „batolecího“ období).

Je tu však i aspekt „podnikatelský“, neboť vložené náklady do této pracovní síly se firmě vrátí v podobě jejího plného nasazení po návratu z rodičovské dovolené. Firma se navíc stává atraktivnější pro „druhé“, jiné schopné pracovníky a pracovnice, zvyšují se tak firemní šance tyto lidi získat.

Kampaň byla zaměřena nejen na (mladé) muže – budoucí otce, ale také na ostatní zaměstnance firmy, a to prostřednictvím informačního webu obsahujícího informace a články o otcích na „rodičovské“ z této firmy, dále prostřednictvím tištěných médií. Součástí kampaně byl batoh obsahující základní vybavení pro péči o kojence.⁷³

⁷³ www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2006072218

Co vyplynulo z dat o otcích a využití možnosti být na rodičovské dovolené? To názorně ilustrují dvě tabulky v příloze č. 1.

Kromě toho byla ve firmě provedena kvalitativní sonda, a to s deseti muži, kteří zůstali doma po celou dobu placené dovolené, a s pěti, kteří této možnosti nevyužili. Ti, co ji využili, ocenili, že tento druh volna je placený, dále uváděli, že si vytvořili blízký vztah k dítěti a že byli schopni projevy dítěte interpretovat mnohdy lépe než jejich partnerky, matky dítěte. Ohledně kampaně muži uváděli, že před ní si nebyli jisti, zda mohou tento svůj nárok opravdu využít. To byl také jeden z hlavních důvodů, který uváděli ti, kteří na firmou placenou rodičovskou neodešli – stále ještě o této možnosti (údajně) nevěděli.

Kampaň tedy upozornila na důležitost informovanosti, stejně tak jako na význam podpory prostředí legitimizujícího pobyt mužů doma s dítětem či obecněji legitimizujícího situace, kdy otcové chtějí věnovat čas svým dětem přímo, být s nimi v bezprostředním kontaktu (a nezajišťovat své děti prostřednictvím výkonu svého povolání jen materiálně).

V logice zvoleného firemního přístupu poskytuje firma rodičům domů počítač pro práci z domova, umožňuje částečné úvazky, placené volno při nemoci dítěte, individuální plánování časového rozvržení práce, neplacené volno v případě péče o další potřebné nemocné členy rodiny apod. Cílem firmy je totiž mít spokojené a motivované zaměstnance.

Nemohly by se alespoň některé firmy v období „rozvoje kapitalismu“ u nás tímto přístupem inspirovat? Krátkodobý „zisk za každou cenu“ nemusí zajišťovat zisk v budoucnu, o spokojenosti všech zúčastněných v tomto procesu už ani nemluvě.⁷⁴

⁷⁴ www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2006072218

6. Průzkum

Moderní doba je plná změn. Každý, kdo nechce stát stranou společnosti, se musí naučit je přijímat a vyrovnat se s nimi. Tyto změny se nedějí jen na poli technickém, ale ve všech oblastech lidstva, tedy i v sociální sféře. Mění se postavení mužů a žen ve společnosti, změnami procházejí i sociální role, jakými jsou například role otce a role matky. Úlohy mužů a žen se dnes v mnohém překrývají. Dnešní ženy musí neustále bojovat o rovné příležitosti s muži, dnešní muži zase musí hledat novou identitu nejen jako muži-partneři, ale také jako muži-otcové. Není to pro ně lehký úkol, protože jim chybí vzory-ideály, kterými by se mohli inspirovat.

Cíl průzkumu spočívá ve zjištění odpovědí na následující problematice okruhy:

- § Zda existuje rovnost mužů a žen v současné rodině v rozhodovacích procesech, ve fungování domácnosti a ve starosti o děti.
- § Zda je patrný rozdíl mezi postavením a povinnostmi otce a matky v rodině v minulosti a dnes (rozdíl jedné generace).
- § Jaké názory zastávají dnešní muži v otázce rozdělení a kompetencí rodičovských rolí.

V souvislosti s cílem diplomové práce jsem stanovila tyto hypotézy:

- Ø **Hypotéza č. 1: V minulosti v rodině rozhodovali otcové, dnes to jsou matky.**
- Ø **Hypotéza č. 2: S názorem, že se role otce v dnešní době mění, se ztotožňuje 75 % současných otců.**
- Ø **Hypotéza č. 3: Otcové dnes více než v minulosti participují na výkonu domácích prací a věnují více času svým dětem.**

6.1. Charakteristika průzkumného souboru

Výzkumným souborem byli otcové ve věku 20 – 50 let.

Dotazníky byly rozdávány otcům z mého nejbližšího okolí náhodným výběrem, kdy jediným kritériem byl věk 20 – 50 let a samozřejmě jedno či více dětí. Využila jsem širokého okruhu svých přátel a rodiny, kterým jsem dotazníky předala a poprosila je, aby učinili totéž, co já. Takto vznikla široká síť přátel a jejich známých, mezi které byly dotazníky distribuovány a následně se mi vyplněné vrátily zpět.

Dotazníky vyplnilo celkem 121 respondentů. Nejedná se tedy o rozsáhlý výzkum, ale spíše o malou sondu v řadách současných otců, která má pouze nastínit, jaká je situace v dnešních rodinách, co se týká genderové rovnosti mezi muži a ženami a jaké názory na tuto problematiku zastávají současní otcové.

6.2. Metoda a organizace průzkumu

Pro mou práci se staly zdrojem literatura, internetové odkazy, ale i vlastní postřehy a názory. Průzkum byl realizován v období měsíců říjen 2008 až únor 2009.

Pro získání potřebných dat jsem použila dotazníkového šetření. Tato metoda je velmi oblíbená, neboť lze jejím prostřednictvím v krátkém čase získat velké množství informací od velkého počtu respondentů.

Dotazník (viz. příloha č. 3) jsem tvořila na základě inspirací jinými dotazníky podobného zaměření. Tyto jsem pečlivě prostudovala, zanalyzovala a následně utvořila takové otázky, které mi měly podat odpovědi na požadovaná témata a potvrdit nebo vyvrátit mé hypotézy.

Dotazník je rozdělen na dvě části se souhrnným počtem 28 otázek. V první části dotazníku zkoumám, jaká situace panovala v rodinách, v nichž respondenti vyrůstali. Jeho druhá část se zaměřuje na současné rodiny respondentů, kde již zastávají otcovskou roli. Dotazník testuje, zda se výrazně lišil rodinný život v minulosti a dnes (jde o rozdíl jedné generace). Dále zjišťuji názory dnešních mužů, zda souhlasí s genderovými stereotypy, nebo se s nimi neztotožňují a „tradiční“ rozdělení rolí v rodině nepreferují.

Použila jsem převážně uzavřené otázky, kde respondenti vybírali z nabízených možností, u některých z nich byl ponechán prostor pro upřesnění a v dalších byli dotazováni na četnost opakování činností, případně procentuální vyjádření. Dotazníky byly anonymní, což mělo dotazované přimět k upřímným odpovědím.

Struktura dotazníku

Dotazník (viz. příloha č. 3) se skládá ze dvou částí. První část obsahuje otázky týkající se dětství dotazovaných otců s důrazem na chování a jednání jejich rodičů, ve druhé části byly kladeny otázky týkající se rodin současných rodin respondentů, zejména dotazující se na faktické fungování domácností a na názory otců ohledně rozdělení rolí v rodině

Část č. 1 :

Otázkou č. 1 jsem zjišťovala, zda respondent jako chlapec vyrůstal v úplné rodině. Otázky č. 2–8 měly za úkol zjistit, nakolik v jeho rodině fungovala rovnost mezi jeho otcem a matkou, kdo rozhodoval a kdo věnoval kolik času vybraným činnostem v rodině. Tyto informace měli muži vyjádřit procentuálně. Otázky č. 9–10 jsou malou sondou, zda se při výchově respondenta v dětství vyskytovaly genderové stereotypy.

Část č. 2 :

Otázky č. 1–3 se dotazují na věk respondenta, jeho dětí a zda žijí ve společné domácnosti. Otázky č. 4–7 zjišťují poměr vykonávaných činností mezi otcem a matkou souvisejících s chodem domácnosti a starostí o děti. Otázky č. 8–11 se zaměřují na rozhodovací pravomoci mezi mužem a ženou v rodině a na to, kdo přispívá do rodinného rozpočtu. Otázky č. 12–18 testují názory mužů týkající se otázek „správného“ rozdělení rolí v rodině.

Průzkumu se účastnilo 121 respondentů. **Po zpracování vyplněných dotazníků jsem vyhodnotila 114 dotazníků jako použitelných k dalšímu statistickému zpracování.** Zbývající dotazníky neobsahovaly odpovědi na všechny otázky nebo respondenti nepochopili zadání. Takové byly z průzkumu vyřazeny. Dva respondenti

nevyrostali v kompletní rodině (z důvodu rozvodu) a proto nebyli začleněni do vyhodnocení první části dotazníku týkajícího se rodiny, kde respondent vyrůstal. Zákonnitě totiž v těchto rodinách docházelo k nerovnováze v rozhodování a činnostech spojených s dětmi a domácností.

Byli dotazováni otci ve věku 20-50 let. Nejpočetnější skupinou byli muži ve věku 31–40 let (64 otců), dále ve věku 41-50 let (42 otců) a pouze osmi respondentům bylo 20-30 let.

Otcové uváděli jedno až pět dětí, přičemž věková struktura dětí byla početně vyrovnaná. Nejpočetnější skupinou byli děti do 5 let (30 %), děti do 10 let, 16 let a starší děti byly zastoupeny téměř shodnými počty (21-24 %).

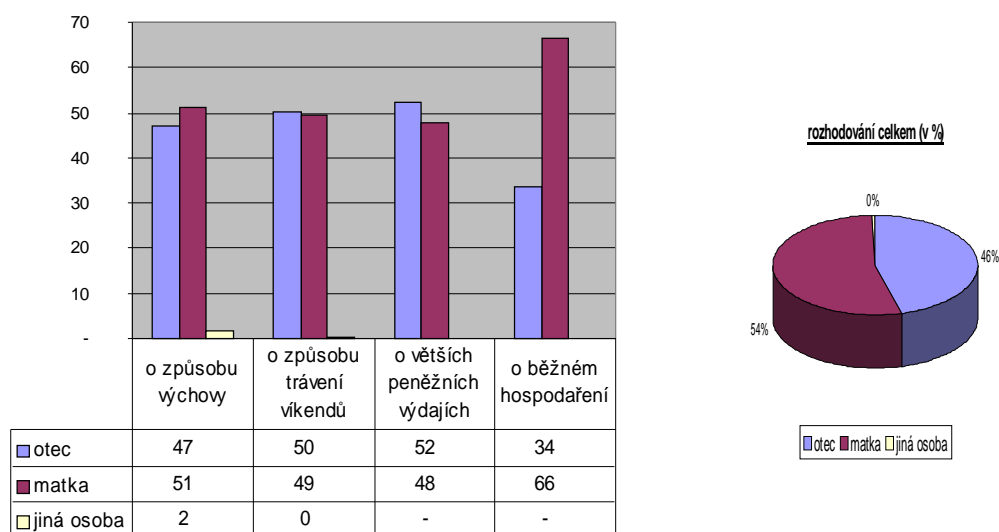
6.3. Zpracování a vyhodnocení dat

Data jsem zpracovala analýzou výsledků průzkumu.

Část 1: Otázky týkající se rodiny, v níž respondent vyrůstal jako dítě

Otázky č. 2 – 5 (M)*

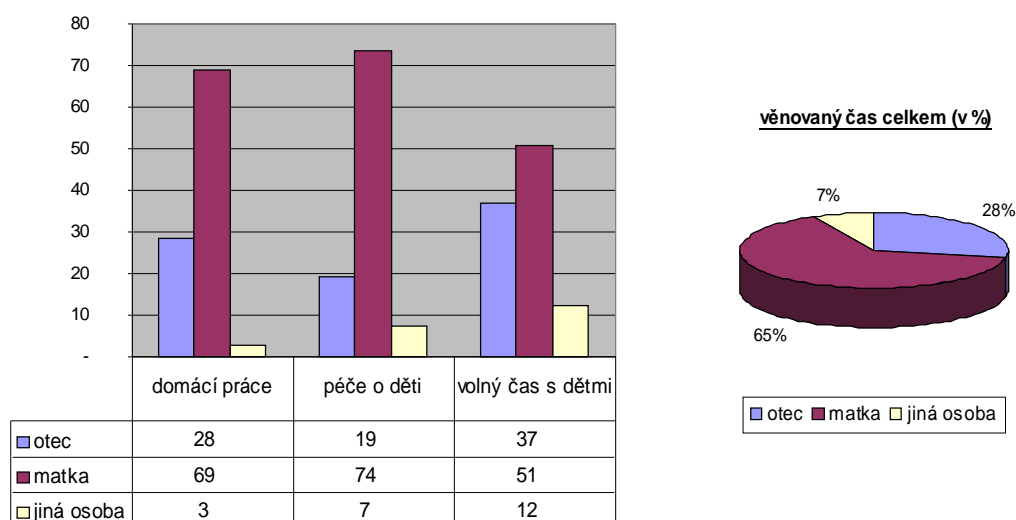
Kdo v rodině chlapce rozhodoval?

Jak z grafů vyplývá, v rodinách, kde vyrůstali dnešní otcové, panovala velká rovnost v rozhodování o dění v rodině. Matky se na rozhodování podílely 54 %, otcové 46 %.

Nejvýraznější nerovnost zaznamenáváme v rozhodování o běžném hospodaření, kde měla silnější slovo žena (66%), ale jinak jde o vyrovnané „hlasy“ mezi mužem a ženou. Jiné osoby do rozhodování o dění v rodině téměř vůbec nezasahovaly.

*Písmeno (M=minulost) označuje otázky z první části dotazníku, které se dotazovaly na respondentovo dětství.

Jaký byl podíl času věnovaného rodiči dětem a domácnosti?

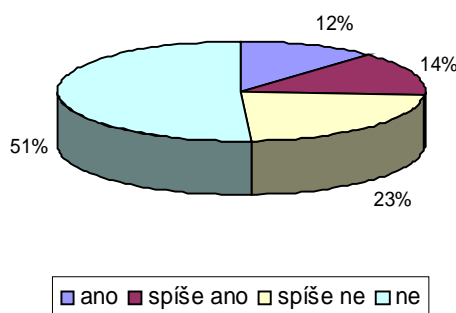
Zatímco u rozhodování v rodině bylo v zásadě rovné postavení mezi mužem a ženou, u času věnovaného dětem a domácnosti to neplatí. Celkově matka těmito činnostmi strávila 65 % času, otec 28 % a zbývajících 7 % vykonala jiná osoba, kterou byl nejčastěji prarodič.

Nejvíce se otcové angažovali ve společném trávení volného času s dítětem. Sečteme-li otcových 37 % času a 12 % času věnovaných jinými osobami, dostaneme se k času, který je srovnatelný s časem, jež stráví s dítětem v jeho volném čase matka (51 %). Mezi jinými osobami často figurují sourozenci, kamarádi a prarodiče. Péče o děti i domácí práce byly ze 70 % vykonávány výhradně ženami. Zbýlých 30 % zastali muži spolu s jinými osobami.

*Písmeno (M=minulost) označuje otázky z první části dotazníku, které se dotazovaly na respondentovo dětství.

Otázka č. 9 (M)*

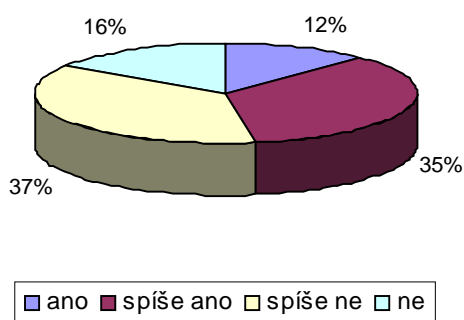
Hrával jste si jako dítě i s „dívčími“ hračkami?

Graf ukazuje, že si dnešní otcové jako chlapci hráli s „dívčími“ hračkami spíše okrajově. Jasně *ano* přiznává pouze 12 % dotazovaných, téměř shodný počet mužů (14 %) uvádí, že *spíše ano*. Jasně *ne* má výraznou převahu, takto odpovídalo 51 % mužů, 23 % si s „dívčími“ hračkami *spíše nehrálo*. Jako důvody, proč si s takovými hračkami nehráli, uvádějí, že „jsou přece muži“ nebo že by je to ani nenapadlo, případně že k nim neměli přístup.

Otázka č. 10 (M)*

Byl jste v dětství veden k tomu, že jako chlapec musíte být silnější než děvče, že nesmíte plakat apod.?

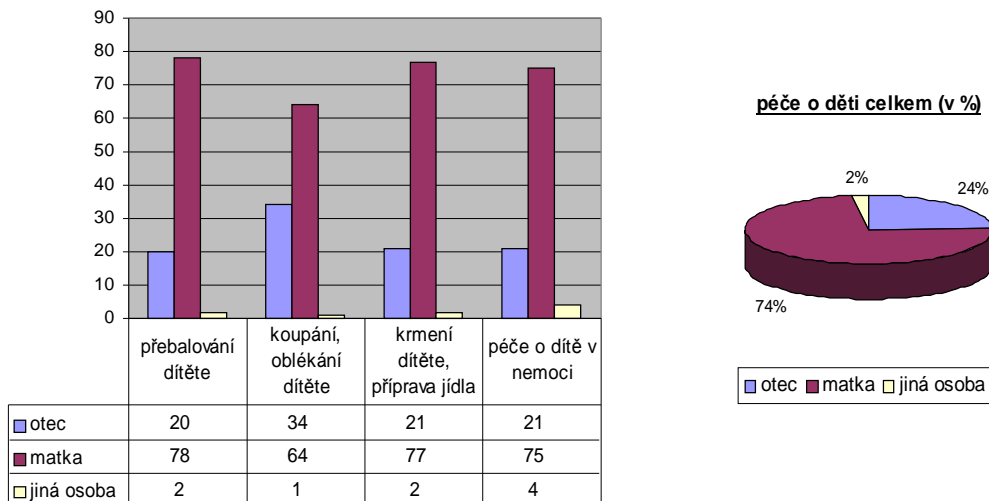
Pokud bychom u této otázky sjednotili odpovědi *ano/spíše ano* a *ne/spíše ne*, pak by 53 % respondentů odpovídalo kladně a 47 % respondentů záporně. Vyrovnanost panuje i u odpovědí *spíše ano* (35 %) a *spíše ne* (37 %). Proto si troufám konstatovat, že v souladu s výchovnými stereotypy byla vychovávána polovina dnešních otců a stejné části rodiče dovolovali chovat se a projevovat dle vlastního cítění.

*Písmeno (M=minulost) označuje otázky z první části dotazníku, které se dotazovaly na respondentovo dětství.

Část 2: Otázky týkající se současné rodiny respondenta,
v níž zastává roli otce

Otázka č. 4 (D)**

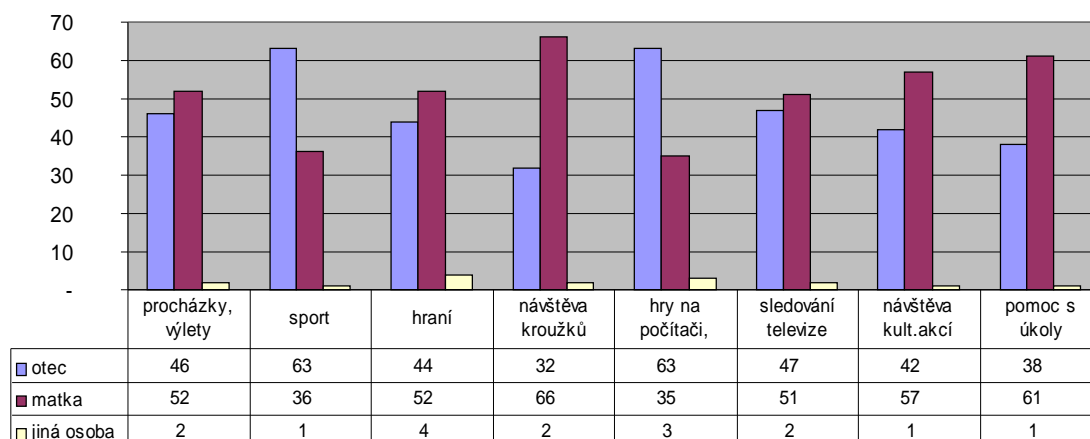
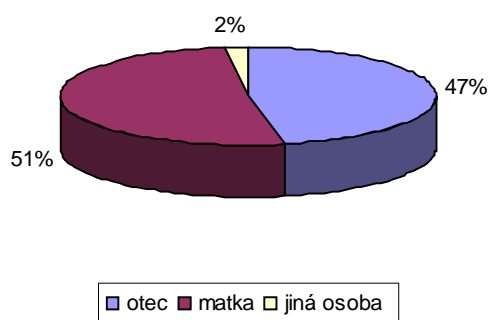
Kdo se ve Vaší rodině podílí na péči o děti?

Do péče o děti jsem zahrнула činnosti, které obvykle rodič vykonává, pokud má velmi malé děti. Rodiče větších dětí jsem poprosila, aby zavzpomínali na dobu, kdy byly jejich děti ještě nesamoobslužné.

Nejčastější aktivitou otců v péči o děti je jejich koupání a oblékání. Tuto činnosti vykonávají otcové 34x ze 100 případů. Přebalování, krmení dětí a péče o ně v době nemoci zůstává minimálně ze 75 % na bedrech matek. Jiné osoby nepomáhají s těmito činnostmi nijak výrazně, pouze 2 – 4 %.

**Písmeno (D=dnes) označuje otázky z druhé části dotazníku týkající se současné rodiny, kde respondent zastává roli otce.

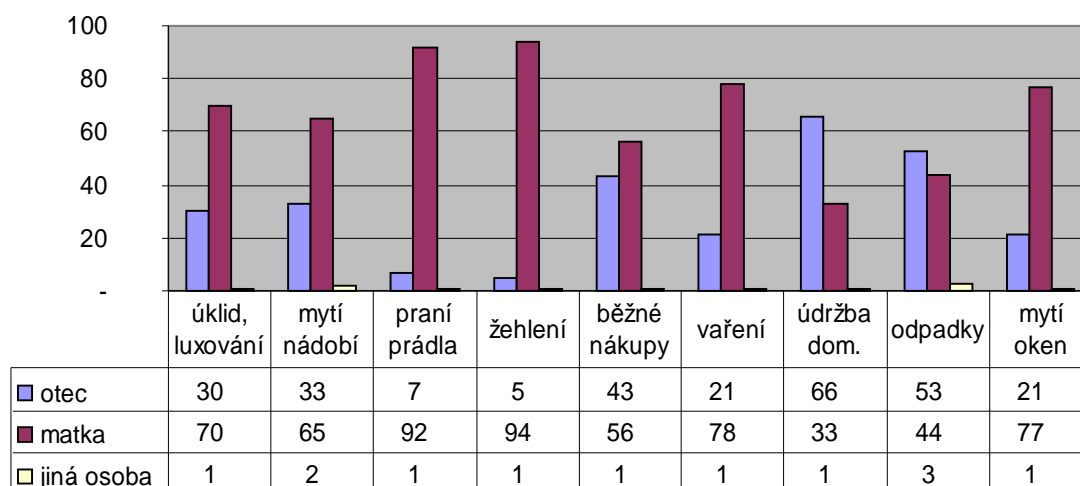
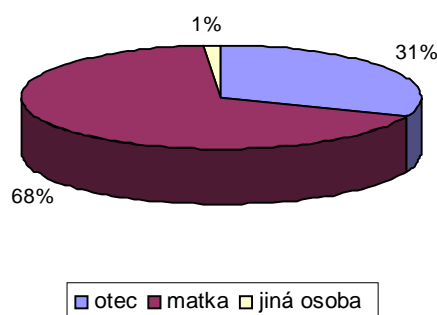
Kdo ve Vaší rodině tráví volný čas s dětmi?**volný čas celkem (v %)**

Volný čas děti tráví z poloviny s otci (47 %) a z druhé poloviny s matkami (51 %). Pouhé 2 % „organizované“ zábavy tráví s jinými osobami a to především se sourozenci nebo s prarodiči.

Otcové s dětmi nejvíce sportují (63 %) a hrají hry na počítači (63 %). Také sledování televize, výlety, hraní a návštěva kulturních akcí je hodnocena více než 40 %. Matky nejčastěji děti doprovázejí do zájmových kroužků (66 %) a pomáhají dětem s učením do školy (61 %). Největší „rovnost“ vládne při sledování televize, kterou zřejmě všichni členové rodiny sledují současně. Jiné osoby se nejvíce zapojují při hře dětí, a to ve 4 % případech.

Milý překvapením pro mne bylo, že se otcové dětem v jejich volném čase věnují tak, jako matky.

**Písmeno (D=dnes) označuje otázky z druhé části dotazníku týkající se současné rodiny, kde respondent zastává roli otce.

Kdo se ve Vaší rodině stará o domácí práce?**domácí práce celkem (v %)**

Domácí práce jsou v naší republice tradičně spíše ženskou doménou a můj průzkum tuto domněnku potvrdil. Otec vykonává 1/3 domácích prací, na matku pak zbývají 2/3, vzhledem k tomu, že jiné osoby tyto činnosti vykonávají sporadicky (1 %).

Trochu mne překvapilo, že žádný dotazovaný muž nevedl, že by si jeho rodina na některé práce objednávala specializovanou firmu (např. žehlení=mandlování nebo mytí oken). Osobně si myslím, že se tento trend už začíná objevovat i v naší republice a z doslechu vím, že není raritou, když do některých domácností dochází třeba paní na úklid. Je však možné, že žádného respondenta nenapadlo tuto variantu uvést.

Jak jsem předpokládala, muži se nejvíce starají o údržbu v domácnosti (66 %). Také vynášení odpadků bývá častým úkolem mužů a tuto činnost vykonávají dokonce častěji než ženy (53 %). Činnostmi, které však téměř výhradně ponechávají ženám, jsou praní a žehlení prádla. Také vaření a mytí oken se zdá jako nepříliš atraktivní pro

mnoho otců, protože tyto aktivity téměř z 80 % obstarávají matky. Otcové se často angažují při běžném nakupování. Odhaduji, že to může souviset s módním trávením víkendů v nákupních centrech, které často rodiny spojí s velkým nákupem potravin. Očekávala jsem, že do domácích prací bude zapojeno také více dětí, ale tento odhad se vůbec nepotvrdil.

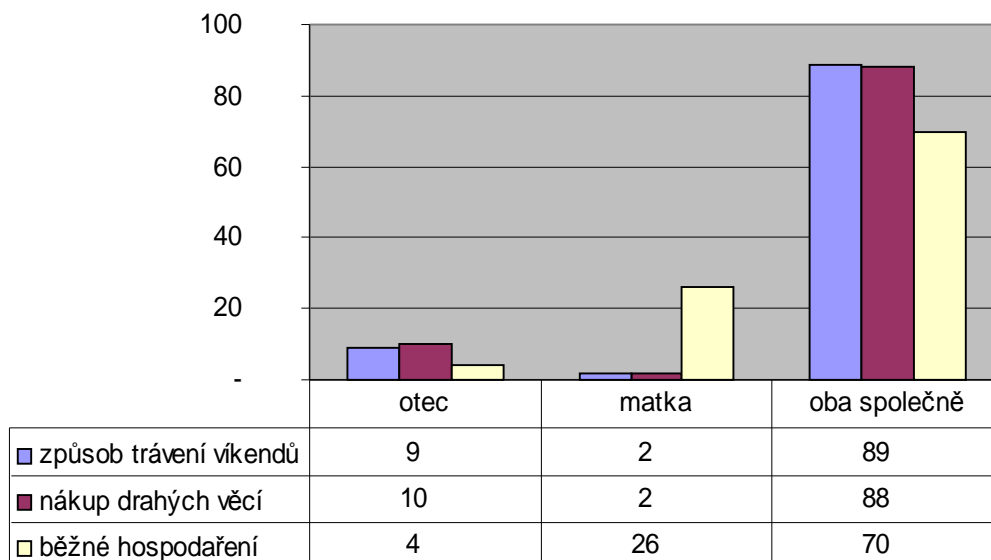
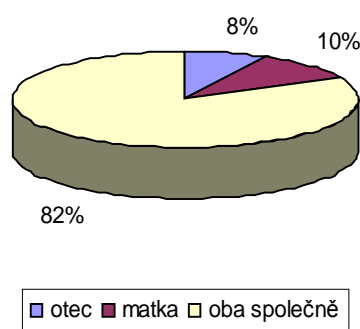
Otázka č. 7 (D**)

Vykonával byste domácí práce častěji, kdybyste měl více volného času?

Touto otázkou jsem chtěla zjistit, zda otcům brání na častějším výkonu domácích prací nedostatek času. Měli odpovědět, zda by činnosti vykonávali častěji, kdyby měli více volného času. Jednoznačnou odpověď jsem bohužel nezískala, neboť 58 % otců odpovědělo kladně, 42 % záporně, tudíž rozdíl v odpovědích není nikterak průkazný.

**Písmeno (D=dnes) označuje otázky z druhé části dotazníku týkající se současné rodiny, kde respondent zastává roli otce.

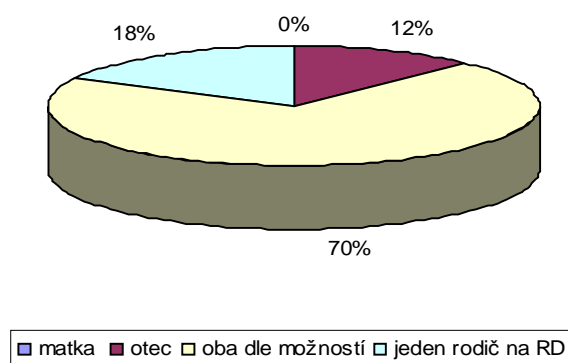
Kdo ve Vaší rodině rozhoduje?**rozhodování celkem (v %)**

O dění v současných rodinách rozhodují dle výpovědí respondentů v naprosté většině otec s matkou společně (82 %). V 9-10 % rodin rozhodují o *trávení víkendů* a *nákupu drahých věcí* výhradně muži. Ve 26 % domácností je *běžné hospodaření* výhradně v kompetenci žen. V „hlasovacích právech“ mezi mužem a ženou v rodině tedy platí rovnoprávnost.

**Písmeno (D=dnes) označuje otázky z druhé části dotazníku týkající se současné rodiny, kde respondent zastává roli otce.

Otázka č. 11 (D**)

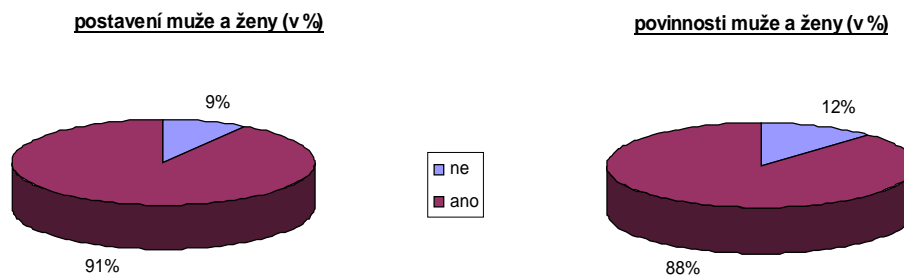
Kdo ve Vaší rodině přispívá do rodinného rozpočtu?

Ve většině rodin přispívá do rodinného rozpočtu jak muž, tak žena (70 %). Ve 12 % případů do něj přispívá pouze muž, v žádné rodině nevydělává pouze žena. Zbýlých 18 % tvoří rodiny, ve kterých jsou matky na rodičovské dovolené a momentálně vydělává pouze otec.

Otázka č. 12/13 (D)**

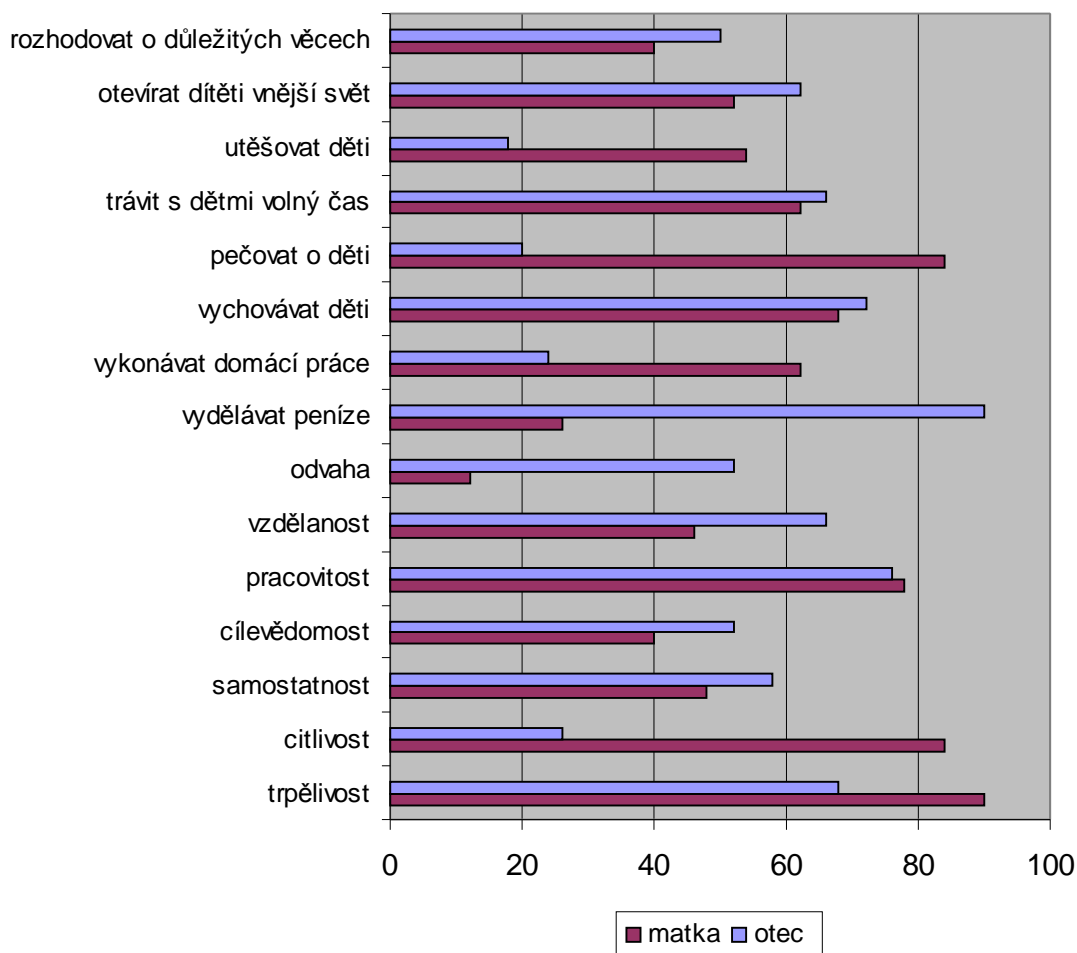
Domníváte se, že má být postavení muže a ženy v rodině rovnocenné/že povinnosti kladené na muže a ženu mají být rovnocenné?

U otázek týkajících se rovnosti mezi mužem a ženou v rodině jsou výsledky jednoznačné. Až 91 % mužů se domnívá, že mezi mužem a ženou má panovat rovnost a to jak v jejich postavení, tak i v míře povinností v rodině. Škoda jen, že se toto přesvědčení otců promítá do reality pouze u rozhodovacích pravomocí v rodině a u trávení volného času s dítětem, nikoliv však při dělbě domácích prací a v péči o děti. Ovšem sympatická je skutečnost, že relativně malé procento mužů (cca 9 - 12 %) se dnes domnívá, že by postavení muže a ženy a jejich povinnosti v rodině neměly být rovnocenné.

**Písmeno (D=dnes) označuje otázky z druhé části dotazníku týkající se současné rodiny, kde respondent zastává roli otce.

**Které z nabízených činností a charakteristik se dle Vašeho názoru hodí
pro roli otce a které pro roli matky?**

Otcům jsem nabídla 24 různých charakteristik osobnostních rysů a činností vykonávaných v domácnosti či souvisejících s dětmi. Úkolem mužů bylo vybrat z nich alespoň šest pro roli matky a stejně pro roli otce. Pro každého mohli vybrat šest charakteristik, případně více nebo dokonce všechny. Pro zjednodušenou demonstraci početního zastoupení jsem do grafu vybrala pouze 15 charakteristik, které byly respondenty hodnoceny jako nejdůležitější a získaly nejméně 50 hlasů ze 114 možných. Kompletní tabulka se všemi 24 charakteristikami je ke zhlédnutí v příloze č. 2.

Za nejdůležitější pro roli matky vyhodnotili dotazovaní muži: trpělivost (90x), citlivost (84x) a péči o dítě (84x). Za velmi důležité považují: pracovitost (78x), výchovu dětí (68x), vykonávání domácích prací a trávení volného času s dětmi (shodně 62x).

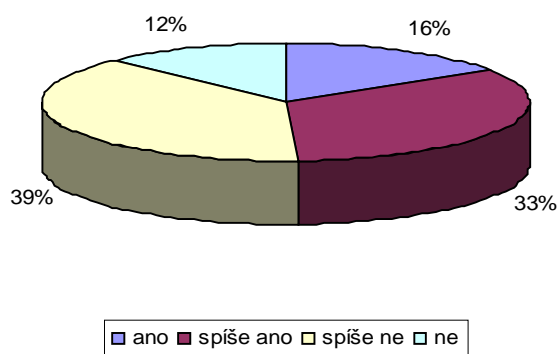
Pro otce bylo označeno za jednoznačnou prioritu vydělávání peněz (90x). Pracovitost (76x) a výchova dětí (72x) se umístily na dalších medailových pozicích. Trpělivost, vzdělanost, trávení volného času s dětmi a otevírání vnějšího světa dětem by dle názoru respondentů měly být pro dnešního otce také samozřejmostí (62-68x).

Největší asymetrii mezi požadavkem na muže a ženu jsem zaznamenala v citlivosti (26:84), odvaze (52:12), vydělávání peněz (90:26), vykonávání domácích prací (24:62) a péči o děti (20:84). Naopak podobné hodnoty jsem napočítala u houževnatosti (38:32), pracovitosti (76:78), výchovy dětí (72:68) a trávení volného času s dětmi (66:62).

Na výsledcích je patrné, že muži inklinují k genderovým stereotypům v nárocích na ženy a muže v jejich rodičovských rolích. Na matkách oceňují spíše emocionalitu, u otců považují za samozřejmé, že živí rodinu. Dle volených charakteristik tedy preferují (ať už vědomě nebo nevědomě) „tradiční“ model rodinného uspořádání.

Otázka č. 15 (D)**

Myslíte si, že „tradiční“ rozdělení rolí je i v moderní společnosti nejlepší?

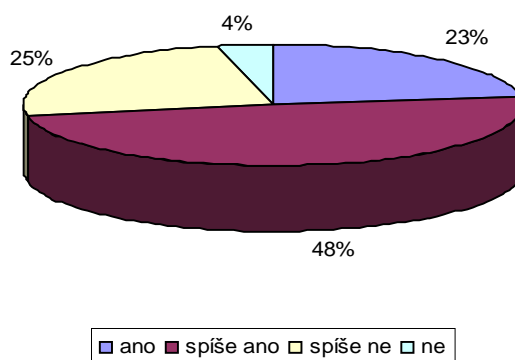

U odpovědí na tuto otázku byli otcové obezřetní. Jasně *ne* užilo jen 12 % respondentů a obdobně se vyjádřilo jen 16 % kladně. Daleko vyšší procenta vidíme u vyjádření *spíše*, ať už v plusových či minusových hodnotách. „Tradiční“ rozdělení rolí v rodině považuje stále za *spíše nejlepší* 33 % respondentů, ale o 6 % více, tedy 39 % dotazovaných si to *spíše nemyslí*.

**Písmeno (D=dnes) označuje otázky z druhé části dotazníku týkající se současné rodiny, kde respondent zastává roli otce.

Otázka č. 16 (D)**

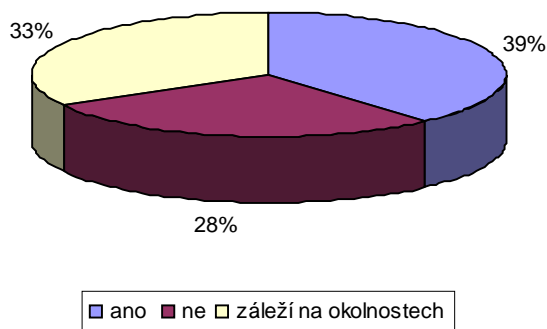
Pocitujete, že se role otce v dnešní době mění?

Téměř polovina (48 %) všech dotázaných otců si myslí, že se v dnešní době role otce spíše mění, dokonce přesvědčeno o změně je 23 % dotázaných. Pouhé 4 % mužů odmítají připustit, že by se jejich po staletí daná pozice změnila a jedna čtvrtina mužů si to také spíše nemyslí.

Otázka č. 17 (D)**

Byl byste ochoten nastoupit na rodičovskou dovolenou?

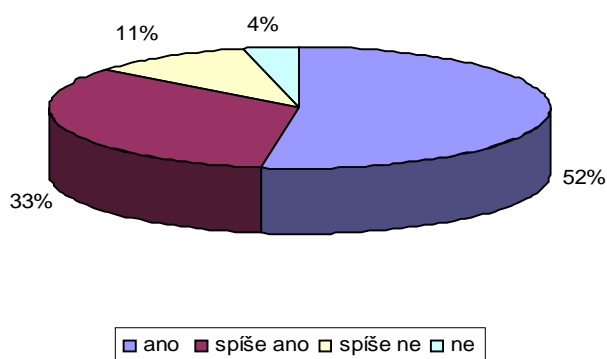

Dostí vysoké procento (39 %) dotazovaných by se nebránilo a bylo by ochotno nastoupit na rodičovskou dovolenou. Je to myslím dosti ilustrativní doklad toho, jak současní otcové vnímají svou roli a že se mnozí oprostili od zavedených mýtů. Dalších 33 % mužů by o tomto kroku uvažovali, avšak zvažovali by okolnosti. Nejdůležitějším kritériem pro to, aby se stali tatínky „v domácnosti“ byl požadavek, aby žena měla vyšší příjem než muž. Dalšími okolnostmi, kvůli kterým by muži byli ochotni zůstat doma s dětmi, byly zdravotní důvody, případně kariéra manželky. Určitý počet mužů, přesně 28 %, by na rodičovskou dovolenou nikdy nenastoupila.

**Písmeno (D=dnes) označuje otázky z druhé části dotazníku týkající se současné rodiny, kde respondent zastává roli otce.

Otázka č. 18 (D)**

Myslíte si, že Vám byl otec dobrým rodičem?

V této otázce respondenti vyjadřovali vlastní názor na to, zda jejich otcové dobře plnili rodičovskou roli. Celých 52 % mužů považuje svého otce za dobrého rodiče a 33 % za *spíše dobrého*. Negativní postoj vůči svému otci zaujalo pouze 15 % respondentů, z čehož jen 4 % výrazně negativní a 11 % hodnotí svého otce *spíše negativně*.

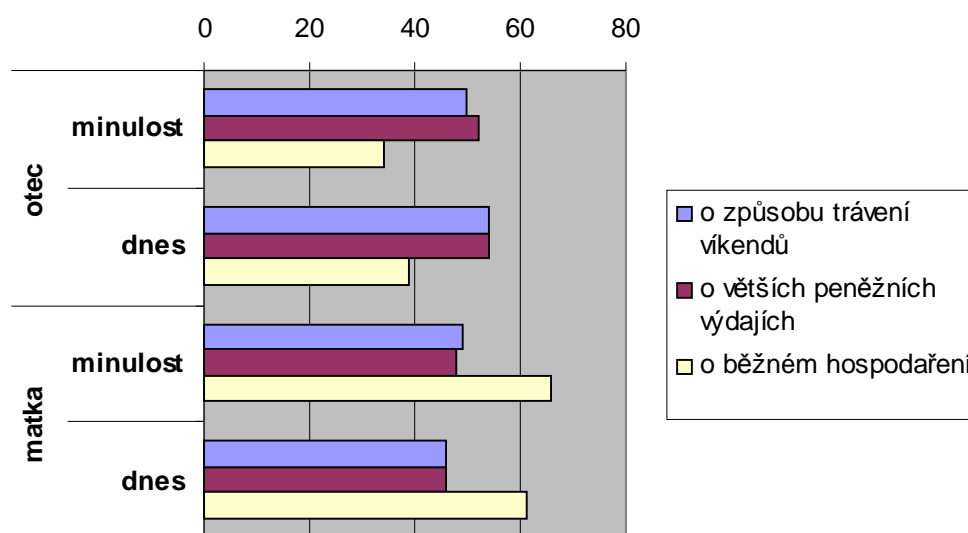
**Písmeno (D=dnes) označuje otázky z druhé části dotazníku týkající se současné rodiny, kde respondent zastává roli otce.

Porovnání chování otců v minulosti a dnes

(rozdíl jedné generace)

§ Kdo v rodině rozhodoval v minulosti a kdo rozhoduje dnes?

Rozhodování	otec		matka	
	minulost	dnes	minulost	dnes
o způsobu trávení víkendů	50	54	49	46
o větších peněžních výdajích	52	54	48	46
o běžném hospodaření	34	39	66	61
rozhodování celkem (v %)	46	49	54	51

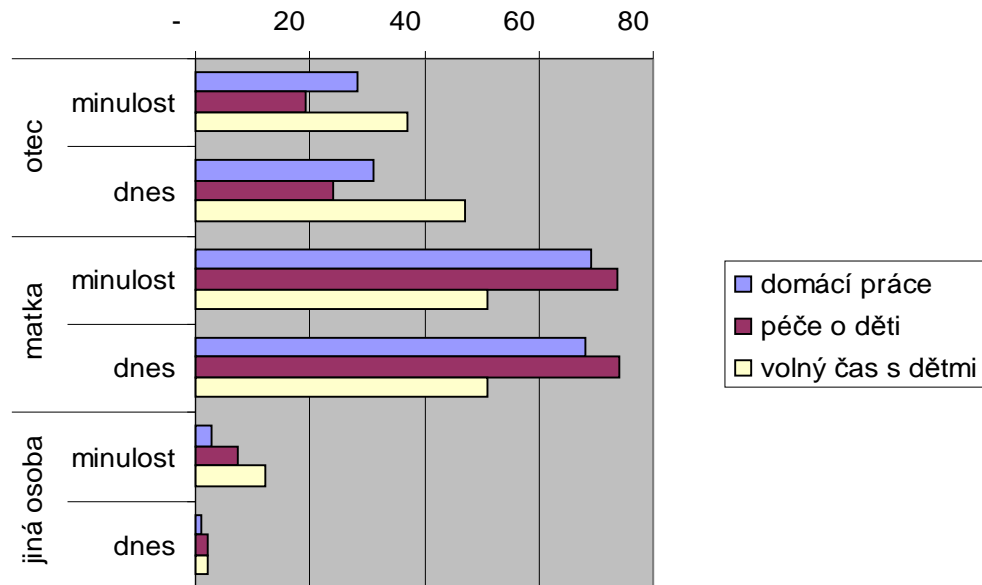

V rozhodování o dění v rodině panovala jak v minulosti tak dnes rovnost mezi mužem a ženou. Porovnáme-li minulost se současností, můžeme konstatovat, že situace je více méně totožná s malými odchylkami. A to v tom smyslu, že hlas muže dnes celkově „posílil“ o 3 %, nejvíce o 5 % v položce *běžné hospodaření*.

Je mi jasné, že údaje mohou být značně zkreslené, protože o tom, v jakém vzájemném poměru se v minulosti rozhodovali rodiče, nás informuje dnes dospělý muž, avšak očima tehdejšího chlapce. Chápu, že pro respondenty nebylo snadné uvést v procentech, o čem který rodič v jejich dětství rozhodoval a navíc i během respondentova dětství určitě docházelo k výkyvům v těchto projevech. Taktéž jsem si vědoma nepřesností, které mohly nastat u vyhodnocování čísel ze současnosti, kde jsem za odpověď *rozhodujeme oba společně* přiřadila otci i matce shodně 50 %.

§ Kdo se věnoval domácím pracím a dětem v minulosti a kdo dnes?

Věnovaný čas	otec		matka		jiná osoba	
	minulost	dnes	minulost	dnes	minulost	dnes
domácí práce	28	31	69	68	3	1
péče o děti	19	24	74	74	7	2
volný čas s dětmi	37	47	51	51	12	2
věnovaný čas celkem (v %)	28	34	65	64	7	2

Z tabulky a grafu lze vyčíst, že čas věnovaný dětem a domácnosti je u matek téměř naprosto shodný v minulosti i dnes. O pouhé 1 % jim ubylo domácích prací, jinak všechny hodnoty zůstávají totožné s minulostí. Otcové se do těchto činností dnes zapojují více, než v minulosti, což je patrné u všech zkoumaných položek. Největší posun je patrný ve společně stráveném času s dětmi (více o 10 % oproti minulosti), nejméně se otcové „polepšili“ v participaci na domácích pracích (o pouhá 3 % oproti minulosti).

Jestliže čas věnovaný matkami zůstal shodný v minulosti i dnes, ale otcové se zapojují do dění v rodině více, nutně muselo dojít k posunu ve třetí položce, která je nazvaná *jiná osoba*. V minulosti tedy více pomáhali s domácími pracemi a s dětmi i jiné osoby. Dnes činí tento podíl jiných osob jen 2 %, dříve to bylo 7 %. A koho muži za jiné osoby označovali? Nejčastěji prarodiče, ale také kamarády a sourozence. Kamarádi se nejčastěji objevovali v kolonce *volný čas s dětmi* a prarodiče zase v *péči o děti*.

6.4. Shrnutí výsledků průzkumu

I přes všechny pochybnosti a některá „ale“ jsem ráda, že jsem získala požadovaná data. Pomohlo mi to uvědomit si, že rozdíl jedné generace je příliš krátkým časovým intervalem pro zaznamenání výraznějších změn v chování lidí. Nepochybuji sice o tom, že se společnost mění, ale pomaleji, než jsem byla ochotna si připustit. Předpokládám, že srovnání životů dnešních velmi mladých otců (do 30 let) se životy současných dědečků (80-90 let), by mohlo přinést prokazatelnější rozdíly.

Průzkum ukázal, že rodiny dnešních otců a ty, v nichž vyrůstali, jsou velmi srovnatelné. V rozhodovacích pravomocích jsem nezaznamenala téměř žádné změny, jen na chodu domácnosti a péči o děti začali o něco více participovat otcové. Snad je to způsobeno jejich téměř jednoznačným názorem, že mezi mužem a ženou má panovat rovnost a to jak v jejich postavení, tak i v míře povinností v rodině.

Velké procento mužů připouští, že se dnes otcovská role mění a opravdu značná část otců by za určitých okolností byla ochotna nastoupit na rodičovskou dovolenou a převzít tak „tradičně“ ženské poslání. Otcové dnes začínají být otevřenější a projevují v mnoha ohledech dobrou vůli přizpůsobit se přicházejícím změnám, ovšem sami zatím tápou, jak to vlastně má v rodině vypadat. Nejsou vyhranění, zda „tradiční“ rozdělení rolí je i dnes vyhovující, či je tomu naopak. Hlásají rovnost v povinnostech, ale stále je větší podíl péče o děti a domácnost na ženách. A to i přesto, že jich velká většina vydělává peníze a přispívá do rodinného rozpočtu stejně jako muž. Navíc z výpovědí vyplynulo, že ani kdyby měli více volného času, nadpoloviční většina mužů by stejně nebyla ochotna věnovat se domácnosti a dětem více.

Muži jsou zastánci rovnosti, ale stále podléhají genderovým stereotypům. U matek považují pro jejich roli za nejdůležitější především trpělivost, citlivost a péči o děti. U své otcovské role kladou na první pozici vydělávání peněz a dále hodnotí jako prioritní pracovitost a výchovu dětí. Jsou zde tedy patrné diametrálně odlišné požadavky na otce a matku. Otcové po ženách nepožadují, aby vydělávaly peníze, avšak (zřejmě na oplátku) po nich chtějí, aby více vykonávaly domácí práce. Otcové považují za důležité trávit se svými dětmi volný čas a otevírat jim vnější svět, ale nepovažují za příliš důležité, aby byla jejich žena vzdělaná. To už raději preferují ženu pracovitou, než

sečtělou. Patrně proto, že k utěšování dětí je praktičtější spíše citlivost než diplom z vysoké školy.

Většina respondentů si myslí, že jejich otec byl dobrým rodičem. Z šetření vyplynulo, že zhruba polovina otců byla vychovávána spíše v souladu s výchovnými stereotypy, a stejné části rodiče dovolovali chovat se a projevovat dle vlastního cítění. Co však rozhodně nebylo běžné v době, kdy vyrůstali dnešní otcové, hrát si s „dívčími“ hračkami. Jen čtvrtina dnešních otců se hlásí k tomu, že si někdy s těmito hračkami hrála. Nejčastějším důvodem, aby si s „dívčími“ hračkami hráli, byla jejich dostupnost. Ta byla běžná v rodinách, kde byla sourozencem sestra. Ostatní muži deklarují, že buď k takovým hračkám neměli vůbec přístup, nebo je to ani nenapadlo, hrát si s nimi, případně prohlašovali, že jsou přece MUŽI (což má být odpověď sama o sobě).

Závěrem bych chtěla konstatovat, že ať už jsou výsledky mého průzkumu a má vyhodnocení jakákoliv, jsem si vědoma, že nelze paušalizovat a generalizovat! Snažila jsem se jen co nejpřesněji interpretovat získaná data a nacházet mezi nimi souvislosti.

6.5. Výsledky stanovených hypotéz

o Hypotéza č. 1: V minulosti v rodině rozhodovali otcové, dnes to jsou matky.

Tato hypotéza se **nepotvrdila**. V minulosti i dnes rozhodují více matky. Tento výsledek velmi ovlivnila skutečnost, že jsem do skupiny otázek o rozhodování v rodině zahrnula i položku *rozhodování o běžném hospodaření*. O tom totiž jednoznačně více rozhodovaly v minulosti i dnes ženy. U ostatních položek v *rozhodování* byl poměr hlasů mezi otci a matkami v minulosti téměř rovnocenný, avšak v dnešních rodinách hlasy otců nepatrně posilují. Oproti mému očekávání to tedy nejsou muži, kdo časem ztrácejí svůj primát v rozhodování, nýbrž spíše ženy.

o Hypotéza č. 2: S názorem, že se role otce v dnešní době mění, se ztotožňuje 75 % současných otců.

Tato hypotéza se **nepotvrdila**. S názorem, že se v dnešní době role otců mění, se ztotožňuje pouze 23 % respondentů. Ani kdybychom k těmto přesvědčeným otcům připojili ty, kteří si to také *spíše* myslí (ovšem nejsou v tom utvrzeni), získali bychom pouhých 71 % z celkového počtu dotazovaných. Z toho vyplývá, že velká část otců se nad danou problematikou zamýšlí a jen malé procento mužů zůstává rigidních a roli otce považuje za neměnnou.

o Hypotéza č. 3: Otcové dnes více než v minulosti participují na výkonu domácích prací a věnují více času svým dětem.

Tato hypotéza se **potvrdila**. Otcové se dnes více zapojují do domácích prací a také dětem věnují více času. Největší skok muži udělali ve společném trávení volného času dětí. Také v péči o děti se otcové dnes více angažují a plnohodnotně zastanou matky v mnoha činnostech. I domácí práce dnešní muži vykonávají častěji než jejich otcové, ovšem zde už nárůst není zdaleka ohromující. Paradoxem zůstává, že ženám nebylo žádných povinností. Otcové se sice více podílejí na chodu domácností, ovšem tuto starost „převzali“ od prarodičů či dětí, které je v minulosti vykonávali. Na tomto místě se mohu jen domýšlet, zda je to způsobeno dnešním odklonem od mezigeneračního soužití a jiným způsobem života.

Závěr:

Ve své diplomové práci jsem se věnovala tématu otcovství. Těžištěm byla analýza životů současných otců, kdy jsem zjišťovala, jaké názory a postoje dnešní otcové zastávají a zda vnímají, že jejich rodičovská role prochází údobím změn. Rovněž jsem jejich životy srovnávala s generací jejich tatínků, abych zjistila, zda se navzájem liší. Dotkla jsem se historického vývoje otcovství, genderových stereotypů, popsala některé obrazy současných otců a nastínila, jaké trendy můžeme očekávat v blízké budoucnosti.

Historické, tradiční poslání muže, kterým bylo starat se o ženu a děti a chránit je, již není v moderní době plně akceptovatelné. O materiální zajištění rodiny se ve většině rodin starají oba rodiče, ženy jsou velmi samostatné a v mnoha oblastech velice soběstačné. Stejně tak starost o děti není v soudobé západní kultuře výhradně záležitostí rodiny, ale často jsou děti svěřovány do péče státních institucí. Rodina tak již nežije ve velké míře pospolu, jak tomu bývalo v dobách našich předků. Změnou životního stylu rodiny a vyznáváním odlišných hodnot se měnilo a mění i postavení a funkce rodičů.

Dříve byl otec autoritou, matka pečovatelkou a vše mělo jasný řád a poslušnost. Synové po otcích dědili jejich řemeslo a dcerám se hledal pokud možno majetný ženich. Bylo vhodné mít potomky, aby měl kdo pokračovat v tradici, aby se měl kdo postarat o staré rodiče. Bylo žádoucí nemít pouze jednoho, či dva potomky. Jednak z důvodu, že v dřívějších dobách děti častěji umírali, ale také proto, že pokud měl hospodář dost vlastních dětí, měl i dost pracovních sil a nemusel platit děvečky a pacholky.

Moderní doba, která začala industrializací a urbanizací všechna tato pravidla popřela a nastolila nové požadavky. Muž musel na dlouhou dobu odcházet od rodiny za obživou a žena se musela postarat o vše potřebné. Ženy byly přinuceny k větší samostatnosti a zhostily se tohoto úkolu na výbornou. Nejenže se s touto výzvou popraly, ale začaly ve své nově nabyté pozici cítit i určité možnosti. Tím, že byly ženy některých vrstev situací donuceny přijmout placenou práci, získaly možnost ekonomické nezávislosti na muži a rodině. Ženy se začaly emancipovat.

Změnou ženského statutu se začala proměňovat i pozice muže. Tento trend se v různých zemích vyvíjí nestejně a je ovlivněn mnoha okolnostmi. Každý národ

má jinou mentalitu, jinou historii, vyznává různé hodnoty a svou nemalou roli zde hrají i ekonomické a politické podmínky. Ve své práci jsem se zaměřila na rámec střední Evropy a samozřejmě nejvíc prostoru je věnováno životům otců a matek v ČR.

Vědecká obec se shoduje v názoru, že mateřství stejně tak jako otcovství je přes svůj biologický základ převážně sociálním produktem. Obsah mateřského a otcovského chování není neměnný, vyvíjí se a liší se mezi jednotlivými kulturami. Přesto rodičovství zůstává i nadále uznávanou hodnotou.

V české společnosti bohužel stále panuje nerovné postavení mezi mužem a ženou a často se objevují genderové stereotypy. Jedním z cílů mého průzkumu bylo zjistit, jaký je vzájemný podíl rodičů na fungování domácnosti a starosti o děti. Potvrdilo se, že domácí práce stále častěji vykonávají ženy a také čas věnovaný dětem je vyšší u matek než u otců. Ovšem na obhajobu respondentů (coby zástupců současných otců) musím uvést, že jsem zde zaznamenala mírný nárůst oproti chování generace jejich otců. A z šetření, kdo s dětmi tráví více volného času, vyšli otcové naprosto rovnocenně s matkami.

Je stále mnoho mužů s konzervativními požadavky na manželku, kterou si představují jako pohlednou, vlídnou a o děti a domácnost pečující ženu. Je i nemálo těch, kteří jsou otevření přicházejícím změnám a dokáží diskutovat nad otázkou rovných příležitostí mezi muži a ženami. Velká většina jich ovšem zatím není jasně vyhraněna a tápe. Nevědí, jak má jejich role otce a manžela vlastně vypadat, nejsou přesvědčeni o tom, zda je „tradiční“ rozdělení rolí v rodině i dnes vyhovující, hlásí se sice k rovnosti v právech a povinnostech muže a ženy, ale realita těmito jejich názorům neodpovídá.

Mužská sociální role se stala méně samozřejmou a méně dominantní než tomu bývalo dříve. Muži si budou muset zvykat na méně pevnou pozici v partnerském vztahu, na menší dávku sociální prestiže a také dominance. Budou se muset učit rovnoprávné komunikaci se svými ženami a hledat své nové místo v rodině a společnosti. **Cíl diplomové práce byl splněn.**

Poznatky z mé diplomové práce jsou přínosné pro sociální pedagogiku v tom, že mohou být podnětem k další odborné diskuzi o rovných příležitostech pro ženy a muže. Mohou sloužit k zamyšlení nejen pro odbornou obec a pedagogy, kteří se zabývají otázkou odstraňování genderových stereotypů nebo výchovou k partnerství a rodičovství. Ale je výzvou pro všechny, kteří jsou si vědomi skutečnosti, že doba se mění a proto je třeba přehodnotit některé vžitě konvence a přizpůsobit tomu své chování a jednání.

Resumé

Cílem mé diplomové práce bylo charakterizovat otcovskou roli, popsat, jakými změnami procházela v minulosti, jaká je její současná podoba a jaké trendy vývoje se dají očekávat v nejbližší budoucnosti. V celé práci byl řešen fenomén otcovství s ohledem na české území, výjimkou je pouze pátá kapitola, která popisuje situaci v Dánsku. Práce je členěna do šesti kapitol, z nichž prvních pět je zaměřeno teoreticky a šestá kapitola má charakter empirický.

V první kapitole popisují, jak se změny ve společnosti promítají do rodinného života. V současné době se mění model rodiny i představy o rozdělení rodičovských rolí. Mění se také postavení mužů a žen v rodině i společnosti, stále však v hojné míře panují genderové stereotypy.

Druhá kapitola vymezuje pojem rodičovské role a předkládá různé podoby otcovství. Z jejího obsahu vyplývá, že se role obou rodičů v dnešní době k sobě přibližují a je vhodné, pokud jsou matka a otec ve svých rolích více zástupní

Třetí kapitola je letmou návštěvou do moderních dějin otcovství. Popsaný historický vývoj mužů-otců vypichuje ty etapy lidstva, či významné události, které měly na utváření otcovské role značný vliv. Zmiňují se o osvícenství, Velké francouzské revoluci, průmyslové revoluci a o dvacátém století, které již de facto prolíná do současnosti.

Čtvrtá kapitola je nejobsáhlejší kapitolou, v níž popisují a analyzují životy současných otců. Úlohy mužů a žen se dnes překrývají, nejsou jasně oddělené jako v minulosti. Otec přišel o většinu svých privilegií, na která byl po staletí zvyklý a v současné době již nemůže zakládat svou autoritu pouze na roli živitele rodiny. Moderní doba od otců žádá větší citovou angažovanost, častější participaci na chodu domácnosti a v péči o děti. Pokud se muži chtějí stát novodobými otci ve shodě s rozšiřující se moderní normou otcovství, musí opustit genderové stereotypy a utvořit si v rodině a společnosti úplně nové místo. Příkladem mohou být například otcové na rodičovské dovolené.

Pátá kapitola je malou exkurzí do jedné dánské firmy, která zde figuruje jako zástupce těch, kteří uvádějí genderovou rovnost do praxe na pracovištích. Firma TDC se hlásí ke společenské odpovědnosti firmy, hlásí se k uplatňování politik rovnosti, včetně té genderové, jejíž nedílnou součástí je umožnění rovné participace rodičů na trhu práce a zákonitě také v péči o dítě. Protože si firma sama vede statistiky o svých zaměstnancích, je možno demonstrovat prostřednictvím tabulek, v jakém počtu její zaměstnanci-muži-otcové využívají možnost rodičovských a otcovských dovolených.

V šesté kapitole prezentuji proces a výsledky mého průzkumného šetření, které mělo za cíl zaznamenat názory dnešních otců na problematiku rovných příležitostí žen a mužů. Dalším cílem bylo zjistit, zda a v čem se liší životy současných otců v porovnání s životy mužů starších o jednu generaci. Okruhy, kterými jsem se zabývala, byly tyto: rozhodovací pravomoci v rodině, péče o domácnost a starost o děti .

Anotace

Práce zpracovává téma otcovství, nastiňuje historický vývoj rodičovských rolí a jejich současnou podobu. Zkoumá chování a názory dnešních otců a zjišťuje, jak svou otcovskou roli v rodině přijímají.

Klíčová slova

Otec, matka, rodičovská role, otcovství, mateřství, rodina, péče o děti, živitel rodiny, genderové stereotypy, rovné příležitosti mezi muži a ženami, otcové na rodičovské dovolené.

Annotation

This diploma work is concerned with the topic of “fatherhood”, it outlines historical development of parental roles and their current state, examines behaviour and views of present-day fathers, and seeks the level of acceptance of their role in the family.

Key words

Father, mother, parental role, fatherhood, motherhood, family, child care, family bread-winner, gender stereotypes, equal opportunities of men and women, paternity leave.

Seznam použité literatury:

Literatura:

1. **BURGESOVÁ A.** Návrat otcovství. 1. vyd. Brno: JOTA, 2004. 218 s. ISBN 80-7217-296-4
2. **DUDOVÁ R., HASTRMANOVÁ Š.** Otcové, matky a porozvodová péče o děti. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 129 s.
3. **MAŇÁK J., ŠVEC V.** Cesty pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2004. 78 s. ISBN: 80-7315-078-6
4. **RADVAN E.** Poznámky k vypracování odborného textu. Brno: IMS, 2007. 21 s.
5. **ŘEHOŘ A.** Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce. Brno: IMS, 2008. 47 s.
6. **SEDLÁČEK L.** Brožura Aktivní otcovství. Brno: Nesehnutí, 2008, 60 s. ISBN: 978-80-90-3228-9-1
7. **STRAŠÍKOVÁ B.** V roli rodičů a prarodičů. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0848-0
8. **SUCHÝ A.** Časopis Moje psychologie. březen 2008. Otcové: druh na vyměření?
9. **ŠMÍDOVÁ I.** (ed). Pečující otcové: zkušenost a genderové vztahy. Brno: Trinub EU, 2008. Publikace byla vydána pro Masarykovu univerzitu, Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti, FSS. ISBN: 978-80-7399-406-8
10. **WIECK W.** Muži se nechávají milovat. 1. vyd. Praha: Motto, 1994. 165 s. ISBN 80-85872-02-1

11. **ZOJA L.** Soumrak otců Archetyp otce a dějiny otcovství. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. 308 s. ISBN 80-7260-145-8

Internetové stránky:

12. www.novezeny.eu
13. www.feminismus.cz
14. www.genderonline.cz
15. www.socioweb.cz
16. <http://zenskaprava.ecn.cz>
17. www.soc.cas.cz
18. <http://cs.wikipedia.org>

Seznam příloh:

Příloha č. 1:

Tabulka č. 1 - Využití otcovské a rodičovské dovolené muži z firmy TDC Dánsko

Tabulka č. 2 - Strukturace využívání otcovské a rodičovské dovolené muži ve firmě
TDC Dánsko (v procentech)

Příloha č. 2:

Tabulka vlastností, osobnostních rysů a činností charakteristických pro rodiče

Příloha č. 3:

Dotazník k vlastnímu průzkumnému šetření

Dánská firma TDC – ukázka aplikace genderové rovnosti na pracovišti

Tabulka č. 1: Využití otcovské a rodičovské dovolené muži z firmy TDC Dánsko.

<i>Rok/Data</i>	<i>Otcovská dovolená</i>	<i>Rodičovská dovolená</i>	<i>Procento potenciálních uživatelů</i>	<i>Průměrný počet dnů</i>	<i>Průměrný počet týdnů</i>
2002	247	31	13 %	44	6,3
2003	259	69	27 %	52	7,4
2004	268	141	53 %	55	7,8
2005 (k 5 .10.)	247	121	49 %	55	7,8

Tabulka č. 2: Strukturace využívání otcovské a rodičovské dovolené muži ve firmě TDC (v procentech).

<i>Rok/Doba</i>	<i>Méně než 5 týdnů</i>	<i>5 až 9 týdnů</i>	<i>10 týdnů</i>
2002	48	13	39
2003	28	25	48
2004	25	26	49
2005	21	25	54

Zdroj: www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2006072218

Tabulka vlastností, osobnostních rysů a činností charakteristických pro rodiče

Viz. otázka č. 14 z druhé části dotazníku, která se dotazuje na rodiny respondentů

	otec	matka
trpělivost	68	90
soutěživost	20	2
citlivost	26	84
samostatnost	58	48
skromnost	20	36
houževnatost	38	32
empatie	18	30
cílevědomost	52	40
pracovitost	76	78
autoritativnost	38	18
dravost	8	6
vzdělanost	66	46
odvaha	52	12
vydělávat peníze	90	26
vykonávat domácí práce	24	62
vychovávat děti	72	68
pečovat o děti	20	84
trávit s dětmi volný čas	66	62
určovat pravidla	44	22
utěšovat děti	18	54
otevírat dítěti vnější svět	62	52
rozhodovat o důležitých věcech	50	40
stanovovat limity	42	36
trestat děti	32	26

Sto čtrnáct respondentů vybíralo z charakteristik takové, které jsou dle jejich názoru důležité pro role rodičů. Měli z nich vybrat nejméně šest, ale protože horní počet nebyl nijak omezen, někteří rodiče vybrali charakteristik více nebo dokonce všechny.

Tučně jsou označeny ty charakteristiky, které jsou podrobněji analyzovány v empirické části diplomové práce (viz. str. 50).

Dotazník k mému průzkumnému šetření

Role muže – otce v minulosti a dnes

Dobrý den,

dovolte mi, abych Vás poprosila o pozornost. Do rukou se Vám dostal dotazník, který bude sloužit jako podklad pro průzkumné šetření v rámci diplomové práce s názvem „Role otce v minulosti a dnes“ (na Fakultě humanitních studií UTB ve Zlíně).

Dotazník je anonymní a získaná data budou užita výhradně ke studijním účelům. Dotazník zkoumá, jaký vliv má původní rodina na chlapce pro jeho budoucí chování v roli otce a manžela a zda dnešní muži stále podléhají genderovým stereotypům, nebo se je snaží bořit a „tradiční“ rozdělení rolí v rodině již nepovažují za samozřejmé.

Dotazník se skládá ze dvou částí. První část obsahuje otázky týkající se Vašeho dětství a rodiny, v níž jste vyrůstal jako chlapec. Ve druhé části jsou otázky, které jsou zaměřeny na Vaši současnou rodinu, kde zastáváte otcovskou roli.

Děkuji za Váš čas a pomoc!

Bc. Radka Šteflová
studentka sociální pedagogiky na UTB ve Zlíně

Dotazník (část 1)

Rodina, v níž jsem vyrůstal jako dítě

Pokud jste vyrůstal ve více rodinách, vyberte tu, na kterou máte nejlepší vzpomínky. U otázek dotazujících se na procenta (viz. otázky 2-8) vyplňte variantu pro otce i matku (příp. pro jinou osobu) tak, aby součet a)+b)+c) byl 100%, u ostatních otázek zakroužkujte jen jednu z nabízených možností a případně doplňte požadované údaje.

1. Vyrůstal jsem:

- a) s oběma rodiči
- b) pouze s jedním rodičem (matkou – otcem)* z důvodu:
 - rozvodu
 - úmrtí druhého rodiče
 - druhého rodiče jsem nikdy neměl
- c) bez rodičů

2. Vyjádřete v procentech, kdo rozhodoval o způsobu výchovy (zda Vás trestat, nebo spíše domlouvat, zda být přísní, nebo spíše shovívaví, apod.):

- a) otec %
- b) matka %
- c) jiná osoba – kdo %

3. Vyjádřete v procentech, kdo rozhodoval o způsobu trávení víkendů, příp. dovolených:

- a) otec %
- b) matka %
- c) jiná osoba – kdo %

4. Vyjádřete v procentech, kdo rozhodoval o větších peněžních výdajích:

- a) otec %
- b) matka %
- c) jiná osoba – kdo %

* hodící se podtrhněte

5. Vyjádřete v procentech, kdo rozhodoval o běžném hospodaření:

- a) otec %
- b) matka %
- c) jiná osoba – kdo %

6. Vyjádřete v procentech, kdo se v jaké míře podílel na domácích pracích:

- a) otec %
- b) matka %
- c) jiná osoba – kdo %

7. Vyjádřete v procentech, kdo s Vámi trávil kolik času ve Vašem volném čase:

- a) otec %
- b) matka %
- c) jiná osoba – kdo %

8. Vyjádřete v procentech, kdo o Vás pečoval (pomáhal Vám s oblékáním, jídlem, byl s Vámi v době nemoci apod.):

- a) otec %
- b) matka %
- c) jiná osoba – kdo %

9. Hrával jste si jako dítě i s „dívčími“ hračkami? (např. kočárek, panenky, nádobíčko)

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
z jakých důvodů?
- d) ne
z jakých důvodů?

10. Byl jste v dětství veden k tomu, že jako chlapec musíte být silnější než děvče, že nesmíte plakat apod.?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

Dotazník (část 2)

Moje současná rodina, kde zastávám otcovskou roli

Pokud máte více rodin (jste například rozvedený a máte děti s bývalou i současnou ženou), vyberte jednu z nich a pouze na ni aplikujte všechny otázky.

U otázek s předtištěnou tabulkou doplňte všechna políčka (viz. otázky 4-6), u ostatních zakroužkujte jen jednu z nabízených možností, případně doplňte požadované údaje.

1. Kolik je Vám let?

- a) 20-30
- b) 31-40
- c) 41-50

2. Žijete ve společné domácnosti se svými dětmi?

- a) ano
- d) ne
 - z důvodu rozvodu
 - z jiného důvodu - uveďte jakého

.....

3. Kolik let je Vaším dětem?

.....

4. Kdo se ve Vaší rodině podílí na péči o dítě? (Máte-li již odrostlé děti, zavzpomínejte.)

- Uveďte, kolikrát kdo danou činnost vykonává z deseti případů.

	já (muž)	žena	jiná osoba – kdo?
přebalování dítěte			
koupání, oblékání dítěte			
krmení dítěte, příprava jídla			
péče o dítě v nemoci			

5. Kdo ve Vaší rodině tráví volný čas s dětmi? (Máte-li již odrostlé děti, zavzpomínejte.)

- Uveďte, kolikrát kdo danou činnost podniká s dítětem z deseti případů.

	já (muž)	žena	jiná osoba – kdo?
procházky, výlety			
Sport			
Hraní			
návštěva zájmových kroužků			
hry na počítači, internet			
sledování televize			
návštěva kult.akcí – kino, divadlo atd.			
pomoc s domácími úkoly a učením			

6. Kdo se ve Vaší rodině stará o domácí práce?

- Uveďte, kolikrát kdo danou vykonává z deseti případů.

	já (muž)	žena	jiná osoba – kdo?
úklid, luxování			
mytí nádobí (příp. obsluha myčky)			
praní prádla			
Žehlení			
běžné nákupy			
Vaření			
údržba v domácnosti (např. zahrada)			
vynášení odpadků			
mytí oken			

7. Kdybyste měl více volného času, myslíte si, že byste v otázkách č. 4 – 6 odpovídal jinak?

- a) ano, některé činnosti bych jistě vykonával častěji
- b) ne, odpovídal bych stejně

8. Kdo ve Vaší rodině rozhoduje o způsobu trávení víkendů, příp. dovolených?

- a) já (muž)
- b) žena
- c) oba společně
- d) jiná osoba (např. děti), uveďte kdo.....

9. Kdo ve Vaší rodině rozhoduje o nákupu drahých věcí?

- a) já (muž)
- b) žena
- c) oba společně
- d) jiná osoba, uveďte kdo.....

10. Kdo ve Vaší rodině rozhoduje o běžném hospodaření?

- a) já (muž)
- b) žena
- c) oba společně
- d) jiná osoba, uveďte kdo

11. Kdo ve Vaší rodině přispívá do rodinného rozpočtu (kdo vydělává na živobytí)?

- a) já (muž)
- b) žena
- c) oba, dle svých možností
- d) momentálně pouze jeden, druhý je na mateřské/rodičovské dovolené
- uveďte který

12. Domníváte se, že postavení muže a ženy má být v rodině rovnocenné?

- a) ne, muž má mít nadřazené postavení
- b) ano, má být v zásadě rovnocenné
- c) ne, žena má mít nadřazené postavení

13. Domníváte se, že povinnosti kladené na muže a ženu v rodině mají být rovnocenné?

- a) ne, muž má mít více povinností
- b) ano, mají je mít v podstatě rovnocenné
- c) ne, žena má mít více povinností

14. Z následujících charakteristik a činností vyberte pro matku i otce alespoň šest, které se dle Vašeho názoru hodí pro jejich roli (mohou se překrývat):

- trpělivost, soutěživost, citlivost, samostatnost, skromnost, houževnatost, empatie, cílevědomost, pracovitost, autoritativnost, dravost, vzdělanost, odvaha,
- vydělávat peníze, vykonávat domácí práce, vychovávat děti, pečovat o děti, trávit s dětmi volný čas, určovat pravidla, utěšovat děti, otvírat dítěti vnější svět, rozhodovat o důležitých věcech, stanovovat limity, trestat děti,

otec:

otec:

matka:

matka:

15. Myslíte si, že „tradiční“ rozdělení rolí v rodině je i v moderní společnosti nejlepší? (tzn. muž-živitel-autorita, žena-pečovatelka-podřízena muži)

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

16. Pociťujete, že se role otce v dnešní době mění?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

17. Byl byste ochoten nastoupit na rodičovskou dovolenou?

- a) ano
- b) ne
- c) záleží na okolnostech - uveďte jakých

18. Myslíte si, že Vám byl otec dobrým rodičem?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

Děkuji za Vaše odpovědi a čas, který jste vyplněním dotazníku strávili!